

De vraag naar kerkmusici
Situatieschets en behoeftenpeiling betreffende
kerkmusici in gemeenten van de Samen op Weg-kerken
en rooms-katholieke parochies

Rapport nr. 473

februari 2000

Mw. dr. M.P. Veerman

Mw. dr. J.M. Sanders

KASKI
instituut voor sociaal-wetenschappelijk
onderzoek, studie en advies
Nassaulaan 13
2514 JS DEN HAAG
telefoon 070 324 54 15

Inhoud

Inleiding	5
1 Doelstelling en werkwijze van het onderzoek	9
1.1 Doelstelling van het onderzoek	9
1.2 Onderzoeksvragen	9
1.3 Opzet en uitvoering van het onderzoek	9
1.4 Vragenlijst	10
2 Situatie van kerkmusici in gemeenten en parochies	11
2.1 Aantal kerkmusici per kerk	11
2.2 Achtergrondgegevens van kerkmusici	12
2.3 Arbeidsverhouding	13
2.4 Aanstellings- en opleidingsniveau	17
2.5 Tevredenheid met en van kerkmusici	23
2.6 Samenvatting	24
3 Organisatie van de kerkmuziek in gemeenten en parochies	25
3.1 Taken van kerkmusici	25
3.2 Functies van kerkmuziek en eisen aan kerkmusici	26
3.3 Financiële en organisatorische situatie	28
3.4 Behoefte aan regionale dienstverlening	32
3.5 Samenvatting	33
4 De vraag naar kerkmusici	35
4.1 Inleiding	35
4.2 Beschrijving van A-kerkmusici en van B-kerkmusici	36
4.3 Werkomgeving van A-kerkmusici	39
4.4 Belang van functies en aspecten van kerkmuziek en -musici	40
4.5 Behoefte aan opleidingsplaatsen kerkmuziek	42
4.6 Samenvatting	43
5 Samenvatting	45
Literatuur	49
Bijlagen	51

Inleiding

Vanuit de Bisschoppelijke Commissie voor Liturgie, liturgische Muziek en kerkelijke Kunst (BC-LMK), de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging (NSGV) en de Katholieke Dirigenten- en Organisten-Vereniging (KDOV) wordt het belang onderkend van de kerkmuziek. Kerkmuziek maakt een essentieel onderdeel uit van de liturgieviering. “De *gewijde melodien* ... vormen een noodzakelijk of integrerend onderdeel van de eredienst” (Const. over de liturgie, nr. 112). Ook de kerkorde van de Samen op Weg-kerken beschrijft de kerkmuziek als een integraal onderdeel van de eredienst: “Geroepen door haar Heer komt de gemeente samen tot ... de dienst van lofzang en gebed” (Kerkorde, Artikel VII.1.) De wijze waarop dit vak uitgeoefend wordt, bepaalt voor een belangrijk deel de kwaliteit van de eredienst. De beoefenaren van de kerkmuziek vervullen dan ook een belangrijke, bindende rol in het kerkelijk leven. In waarschijnlijk alle parochies, gemeenten en andere kerkelijke instellingen waar kerkdiensten worden gehouden en liturgie gevierd wordt, functioneren één of meer kerkmusici als dirigent, organist en/of cantor. In veel gevallen hebben deze kerkmusici enigerlei mate van scholing in kerkmuziek gehad. De omvang en het niveau van deze scholing variëren van een beroepsopleiding aan een conservatorium tot diverse amateur-cursussen.

Op het gebied van arbeidsrechtelijke positie van kerkmusici is er een grote variatie te zien tussen parochies en gemeenten onderling, maar ook op het niveau van denominatie zijn er verschillen - in de r.-k. parochies zijn aanstellingen van kerkmusici veelal anders geregeld dan in SoW-gemeenten¹.

Uit een onderzoek onder kerkmusici in r.-k. parochies dat het KASKI uitvoerde in opdracht van het Diocesaan Pastoraal Centrum van het bisdom Rotterdam² bleek dat tussen parochies grote verschillen zijn in het aantal kerkmusici, hun achtergrond (beroeps- of amateurmusicus) en arbeidsrechtelijke positie. Een overzicht van deze situatie in landelijk opzicht ontbreekt tot op heden, en ook in de SoW-kerken - de Nederlandse Hervormde Kerk (NH), de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden (ELK) - is geen integraal overzicht voorhanden. Een dergelijk overzicht is echter om verschillende redenen van belang.

¹ In deze rapportage wordt met SoW-gemeenten bedoeld op de kerken en gemeenten, behorend bij de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, dus de kerken die zich onder de noemer Samen-op-Weg in een samenwerkingsproces bevinden. Ondanks het feit dat nog slechts een deel van de kerken en gemeenten officieel een SoW-gemeente is, gebruiken we korthedshalve deze term als aanduiding.

² Sanders, J.M. (1996). Kerkmusici in het Bisdom Rotterdam; beknopt verslag van onderzoeksresultaten. Den Haag: KASKI.

De *directe aanleiding* tot dit onderzoek is de vraag van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan de voorzitter van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de drie synoden van de SoW-kerken om de prognose betreffende het aantal benodigde afgestudeerde kerkmusici te onderbouwen. Daarmee hangt samen de toekomstige plaats van de beroepsopleiding kerkmuziek aan de instellingen voor hbo. Kerkmuziek is een opleiding aan de conservatoria. Het is, ook vanuit het oogpunt van de overheid, van belang om te kunnen bepalen hoeveel opleidingsplaatsen er in de nabije toekomst noodzakelijk zijn om parochies en gemeenten te kunnen voorzien van de beroepskerkmusici waaraan zij behoefte hebben. Een goede prognose vraagt om een overzicht van de bestaande situatie.

Aanleiding vormt ook de vraag naar het profiel en de plaats van de professionele en amateur kerkmusici (dirigenten/cantors en/of organisten) in de nabije toekomst, gezien de veranderende situatie betreffende de parochies en gemeenten. In r.-k. parochies zien we een voortgaand proces van parochiële herindeling (vergaande samenwerking, fusie), en in de SoW-gemeenten zal - afhankelijk van de uitkomst van het samenwerkingsproces tussen de kerkgenootschappen - in sterke of minder sterke mate samenwerking en fusie plaatsvinden tussen gemeenten.

Vervolgens bezint men zich zowel binnen de R.-K. Kerk als binnen de SoW-kerken op een inhoudelijke positiebepaling van de kerkmusicus. In genoemde kerken is behoefte aan een nieuwe profielschets van de kerkmusici.

Tenslotte lijkt de honorering van de kerkmusici met name in de r.-k. parochies in toenemende mate een probleem te worden; zij zouden de sluitpost van de begroting zijn, aldus geluiden in het eerder genoemde Rotterdamse onderzoek³. In dat onderzoek werd parochiebesturen onder andere gevraagd naar het belang van verschillende soorten argumenten bij het aantrekken van kerkmusici. Uit de antwoorden blijkt dat de hoogte van de kosten vaak zwaarder weegt dan de vooropleiding van de kerkmusicus. Deze en dergelijke ontwikkelingen - mogelijk op vergelijkbare of eigen wijze actueel in SoW-gemeenten - zouden ertoe kunnen leiden dat steeds minder personen kerkmuziek gaan studeren of als kerkmusicus willen functioneren.

In het voorjaar van 1999 werd namens de Bisschoppelijke Commissie voor Liturgie, liturgische Muziek en kerkelijke Kunst mede namens de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging en de Katholieke Dirigenten- en Organistenvereniging en door het Samenwerkingsorgaan voor de Eredienst namens de Samen op Weg-kerken opdracht gegeven aan het KASKI om een onderzoek uit te voeren naar de huidige situatie van kerkmusici in SoW-gemeenten en in r.-k. parochies, en naar de huidige en toekomstige vraag naar kerkmusici in genoemde kerken. Dit onderzoek werd uitgevoerd in de loop van 1999 en wordt in het onderhavige verslag gerapporteerd.

³ Uit een beknopt vooronderzoek uit 1996 door het KASKI bij een representatieve steekproef van ca. 100 r.-k. parochies blijkt dat slechts een derde van de parochies een professionele kerkmusicus formeel heeft aangesteld, en dat voor slechts gemiddeld 2,5 uur per week; de overige parochies hebben wel professionele kerkmusici maar zonder formele aanstelling, of amateur-kerkmusici. Nogal wat parochiebesturen zouden graag meer kerkmusici formeel aanstellen, maar nog meer parochiebesturen werken liever met vrijwilligers.

Het rapport is als volgt opgebouwd.

In hoofdstuk 1 worden de doelstellingen, onderzoeksvragen en werkwijze van het uitgevoerde onderzoek verantwoord. Hoofdstuk 2 schetst de situatie van kerkmusici werkzaam in r.-k parochies en de SoW-gemeenten wat betreft hun aantal, taakomvang en -inhoud, wijze van aanstelling en opleidingsniveau. In hoofdstuk 3 komt de organisatie van de kerkmuziek in de gemeenten en parochies aan de orde. In hoofdstuk 4 wordt nader ingegaan op de groep van bevoegde dan wel onbevoegde, betaalde dan wel onbetaalde kerkmusici: hoe is hun situatie, in welke organisaties werken zij, en kan op grond daarvan een inschatting worden gemaakt van de toekomstige behoefte aan professionele kerkmusici? Hoofdstuk 5 is een korte samenvatting van het onderzoek.

In de rapportage wordt in het algemeen het totaal van de kerken beschreven, in de bijlage worden nadere uitsplitsingen gegeven. In gevallen waar de verschillen tussen de r.-k kerk en de SoW-kerken aanzienlijk zijn, wordt er een uitsplitsing in de lopende tekst gegeven.

Opzet, uitvoering en verslaglegging van het onderzoek geschieden in nauw overleg met een begeleidingscommissie, waarin zitting hadden:

- dhr. R.G. Egberts, beleidsmedewerker kerkmuziek SoW
- dhr. S.W. Groot, namens de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging (NSGV)
- ing. C. Hoeksma, namens de Commissie Regeling kerkmuziek SoW
- mr. drs. P.A.P. Houdijk, namens de Katholieke Dirigenten- en Organisten-Vereniging (KDOV)
- drs. E.P. de Jong, namens de Bisschoppelijke Commissie voor Liturgie, liturgische Muziek en kerkelijke Kunst (BC-LMK)
- dr. L.G.M. Spruit namens het KASKI
- ds. J.H. Uytendogaardt, beleidsmedewerker Eredienst SoW.

1 Doelstelling en werkwijze van het onderzoek

1.1 Doelstelling van het onderzoek

Dit onderzoek heeft tot doel te inventariseren hoe de bestaande situatie van kerkmusici in r.-k. parochies en SoW-gemeenten is. Dit geschiedt met het oogmerk, de toekomstige behoefte aan kerkmusici van parochies en gemeenten in te kunnen schatten. Het onderzoek zal verder inzicht geven in de wijze waarop kerkmusici fungeren in de parochies en gemeenten, en in de behoeften die parochies en gemeenten in dezen hebben. Deze gegevens zullen, in combinatie met een voorzichtige inschatting van de toekomstige ontwikkeling van het aantal kerkgelegenheden en het aantal kerkdiensten en liturgische vieringen, leiden tot een globale raming van de ontwikkeling van het aantal benodigde kerkmusici voor de komende jaren bij ongewijzigd beleid.

1.2 Onderzoeksvragen

Om de hierboven gestelde doelstellingen te verwezenlijken dienen de volgende vragen beantwoord te worden.

- Hoeveel kerkmusici functioneren binnen de r.-k. parochies en binnen SoW-gemeenten, en met welke omvang in uren? Hoe is de verhouding tussen bevoegde/onbevoegde, betaalde/onbetaalde kerkmusici?
- Welke functie (dirigent/organist/cantor) en welke taken (koren, type kerkdienst of liturgische viering, overleg) hebben deze kerkmusici?
- Welke wensen en behoeften hebben r.-k. parochies en SoW-gemeenten ten aanzien van kerkmusici en hun functioneren? Welke kwaliteiten worden van kerkmusici verlangd, en welke motieven geven daarbij de doorslag (muzikale kwaliteit, beschikbaarheid, kosten etc.)?
- Kan een inschatting gemaakt worden van de toekomstige behoefte aan kerkmusici gezien de huidige situatie van kerkmusici en de te verwachten ontwikkelingen in de r.-k. parochies en SoW-gemeenten?

1.3 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Om antwoord op de onderzoeksvragen te krijgen is gekozen voor een kwantitatief onderzoek. Bij de opzet van dit onderzoek hebben de eerder genoemde KASKI-onderzoeken naar kerkmusici in het bisdom Rotterdam en onder Nederlandse parochiebesturen als uitgangspunt gediend. Het Rotterdamse onderzoek gaf inzicht in de individuele situatie van kerkmusici in het Bisdom Rotterdam, maar niet in de situatie van kerkmusici in de kerkelijke organisatie. Thans is behoefte aan een overzicht van de landelijke situatie, waarbij met name gegevens op het niveau van r.-k. parochies en SoW-gemeenten verkregen worden.

Omdat een dergelijk onderzoek voor de gehele populatie (ca. 1.670 parochies en ca. 2.200 gemeenten) te omvangrijk zou worden, is een aselechte steekproef getrokken van 150 r.-k. parochies en in totaal 220 SoW-gemeenten, waarvan 115 NH, 75 GKN en 30 ELK⁴; dit is bijna 10% van de populatie.

Aan de parochies en gemeenten in de steekproef werd een schriftelijke vragenlijst gestuurd, waarin niet alleen het aantal kerkmusici, hun taken en hun positie aan de orde komen, maar ook de huidige en te voorziene behoefte van de kerk met betrekking tot kerkmusici. De vragenlijsten voor de r.-k. parochies en de SoW-gemeenten zijn vrijwel identiek; wel zijn er enige verschillen in bewoordingen, afhankelijk van de verschillen in gebruikelijke benamingswijzen in de R.-K. Kerk en de SoW-kerken.

De vragenlijsten zijn gestuurd aan de besturen van de r.-k. parochies en aan de scriba's van de SoW-gemeenten, met een begeleidende brief waarin het belang van het onderzoek werd uitgelegd en met de vraag de vragenlijst te doen toekomen aan diegene binnen de parochie respectievelijk gemeente die het meest op de hoogte is van de situatie met betrekking tot de kerkmusici.

Na een algeheel rappel aan alle benaderde parochies en gemeenten, zijn 184 ingevulde vragenlijsten geretourneerd, hetgeen een respons betekent van 50%. Van de 150 aan de r.-k. parochies toegestuurde vragenlijsten zijn er 88 (59%) ingevuld geretourneerd, van de 220 aan de SoW-gemeenten toegestuurde vragenlijsten zijn dat er 96 (44%). Onbekendheid met het onderzoeksinstituut kan een verklaring zijn voor de lagere respons van de SoW-gemeenten.

1.4 Vragenlijst

De in het onderzoek gebruikte vragenlijst bestond uit twee delen: een deel gericht op de individuele kerkmusici en een deel gericht op de r.-k. parochies en SoW-gemeenten. In het eerste deel van de vragenlijst, gericht op individuele kerkmusici, zijn vragen gesteld over geslacht, leeftijd, taak, arbeidsverhouding, aanstelling en opleiding van de kerkmusici. Er was ruimte om deze gegevens voor acht kerkmusici in te vullen. Over de kerkmusicus, die het grootste aantal uren als kerkmusicus actief is in de parochie/gemeente, is een aantal vragen gesteld over haar/zijn functioneren binnen de gemeente/parochie. In het tweede deel van de vragenlijst, gericht op de organisatie van de kerkmuziek in de parochies en gemeenten, zijn vragen gesteld over:

- de werkzaamheden van de kerkmusici;
- de functie van de kerkmuziek in de kerkdiensten;
- de aspecten die van belang zijn bij het zoeken van een nieuwe kerkmusicus;
- de prognoses van het aantal kerkmusici voor de toekomst;
- de verwachting ten aanzien van de financiële situatie van de parochie of gemeente;
- de samenwerking met andere parochies/gemeenten;

⁴ Van de ELK is een relatief grote steekproef genomen, omdat dit een zeer klein kerkgenootschap is; bij een lage respons zou de ELK uit de steekproef kunnen wegvallen.

- de grootte van de parochie/gemeente en het kerkbezoek.

2 Situatie van kerkmusici in gemeenten en parochies

2.1 Aantal kerkmusici per kerk

Binnen de kerken kunnen meerdere kerkmusici werkzaam zijn. Binnen de 88 onderzochte r.-k. parochies zijn in totaal 306 kerkmusici actief, binnen de 96 SoW-kerken in totaal 248. In de meeste kerken (55%) zijn 2 à 3 kerkmusici actief.

Tabel 1 - Gemiddeld aantal kerkmusici binnen de onderzochte kerken (in %).

kerkgenootschap	1	2	3	4	5	6	7	8	totaal	N
SoW	19	29	32	16	2	2	-	-	100	96
R.-K.	10	27	21	14	11	12	2	3	100	88
Totaal	15	28	27	15	6	7	1	1	100	184

Het aantal kerkmusici, actief in r.-k. parochies en SoW-gemeenten, hangt samen met het aantal diensten dat per weekend wordt gehouden, met het aantal kerkgangers die deze diensten per weekend bezoeken en met het gemiddeld aantal kerkleden. Tabel 2 geeft een overzicht van de gemiddelde aantallen kerkmusici die actief zijn in parochies en gemeenten per aantal diensten dat wordt gehouden, per aantal kerkgangers dat de diensten bezoekt en per aantal kerkleden.

Tabel 2 - Gemiddeld aantal kerkmusici binnen de onderzochte kerken, afhankelijk van het aantal diensten, aantal kerkgangers en aantal kerkleden (n=betreffend aantal parochies resp. gemeenten)

	R.-k.	SoW	totaal
aantal diensten			
1 dienst per weekend	3,0 (n=12)	2,3 (n=63)	2,4 (n= 75)
2 diensten per weekend	3,6 (n=73)	3,1 (n=29)	3,4 (n=102)
aantal kerkgangers			
< 125 kerkgangers	2,7 (n=17)	2,3 (n=43)	2,4 (n=60)
125-250 kerkgangers	3,9 (n=32)	2,6 (n=30)	3,3 (n=62)
> 250 kerkgangers	3,5 (n=36)	3,2 (n=19)	3,4 (n=55)
aantal kerkleden			
< 750 kerkleden	2,2 (n= 6)	2,4 (n=52)	2,4 (n=58)
750-2000 kerkleden	3,6 (n=34)	2,6 (n=28)	3,1 (n=62)
> 2000 kerkleden	3,6 (n=45)	3,0 (n=10)	3,5 (n=55)

Tabel 2 laat zien dat er gemiddeld meer kerkmusici actief zijn in de r.-k. parochies en SoW-gemeenten als er twee diensten per weekend worden gehouden, als er meer kerkgangers deze diensten bezoeken en als er meer kerkleden zijn. Alleen in de r.-k. parochies is het aantal kerkmusici zelfs iets groter in parochies met 125-250 kerkgangers dan in parochies met meer dan 250 kerkgangers. Hier is kennelijk niet het aantal kerkgangers bepalend, maar het aantal diensten: boven de 125 kerkgangers per weekend worden er in r.-k. parochies vrijwel altijd twee diensten per weekend gehouden, terwijl er in de SoW-gemeenten een duidelijk verschil zichtbaar is. In de SoW-gemeenten met 125-250 kerkgangers per weekend worden in 43% van de gevallen twee diensten per weekend gehouden, tegenover 79% van de SoW-gemeenten met meer dan 250 kerkgangers per weekend.

2.2 Achtergrondgegevens van kerkmusici

Geslacht

Van de kerkmusici is 70% man en 30% vrouw. Binnen de r.-k. parochies is twee-derde man en een-derde vrouw; binnen de SoW-gemeenten is driekwart man en één kwart vrouw.

Leeftijd

Meer dan de helft van de kerkmusici (57%) is ouder dan 45 jaar; bij de r.-k. parochies is dit 55%, bij de SoW-kerken 63%.

Tabel 3 - Kerkmusici naar leeftijdsgroep (in %)

leeftijd	R.-k.	SoW	totaal
totaal N =	306	248	554
tot 30 jaar	11	7	9
van 30 tot 45 jaar	34	30	32
van 45 tot 65 jaar	36	50	43
65 jaar of ouder	19	12	15
geen opgave	-	1	1
totaal	100	100	100

Taken

Binnen de r.-k. parochies heeft het grootste deel van de kerkmusici een taak als (koor-)dirigent (60%) of als organist/pianist (50%). Binnen de SoW-gemeenten is het grootste deel actief als organist/pianist (83%). Tabel 4 geeft de verdeling van taken over de kerkmusici en binnen de kerken. Aangezien één kerkmusicus meerdere taken kan verrichten, telt het totaal op tot boven de 100%. Gemiddeld verrichten de kerkmusici 1,2 taak.

Tabel 4 - Kerkmusici naar taak (in %, meer taken mogelijk), aantal taken (in %) en gemiddeld aantal taken

taak	R.-k.	SoW	totaal
N =	306	248	554
taak			
organist/pianist	50	83	65
(koor-)dirigent	60	17	41
voorzanger/cantor	10	12	11
anders	3	4	3
aantal taken			
1 taak	75	82	78
2 taken	23	14	19
3 taken	2	3	2
4 taken	-	1	1
totaal	100	100	100
gemiddeld aantal taken	1,2	1,2	1,2

2.3 Arbeidsverhouding

Arbeidsovereenkomst

Van de 554 kerkmusici heeft 25% een overeenkomst gesloten met de kerk voor een vast aantal uren/diensten per maand; in 63% van de gevallen bestaat een dergelijke overeenkomst niet, maar kan er wel een schatting worden gemaakt van het aantal uren per maand dat de betreffende musicus binnen de kerk actief is. De overige 12% van de kerkmusici is incidenteel als kerkmusicus binnen de kerk actief.

In ruim één derde (38%) van alle gevallen zijn de afspraken tussen de gemeente/parochie en de kerkmusicus schriftelijk vastgelegd; voor tweederde (62%) is dit niet het geval. Dit betekent dat in minstens 13% van de gevallen de kerkmusici niet volgens een formele overeenkomst over een vast aantal uren of diensten werkt - immers, we zagen hiervoor dat 25% van alle kerkmusici een formele overeenkomst heeft over het aantal te werken uren - maar dat er - volgens opgave van de kerkbestuurder die de vragenlijst invulde - wel *iets* op papier staat.

Aantal uren dat kerkmusici actief zijn

Het aantal uren per maand, dat individuele kerkmusici hetzij via een overeenkomst, hetzij naar schatting, actief zijn binnen de gemeente of parochie, is te lezen in tabel 5.

Tabel 5 - Percentage kerkmusici dat, met of zonder overeenkomst, actief is binnen de kerk plus gemiddeld aantal uren per maand dat individuele kerkmusici binnen de kerk actief zijn

	R.-k.	SoW	totaal
N =	306	248	554
volgens overeenkomst			
kerkmusici in %	16	37	26
voor gemiddeld aantal uren	14	10	11
zonder overeenkomst			
kerkmusici in %	74	50	63
geschat gemiddeld aantal uren	11	6	10
incidenteel werkzaam			
kerkmusici in %	10	13	11
totaal	100	100	100

Uit tabel 5 blijkt dat in de r.-k. parochies de kerkmusici per maand meer uren actief zijn dan in de SoW-gemeenten. In de SoW-gemeenten is het aantal uren, dat de kerkmusici actief is, vaker in een overeenkomst vastgelegd dan in de r.-k. parochies.

Het **totaal** aantal uren dat r.-k. parochies en SoW-gemeenten gemiddeld genomen kerkmusici volgens een vaste overeenkomst, hetzij naar schatting, aan het werk hebben is te lezen in tabel 6.

Tabel 6 - Totaal aantal uren dat in parochies en gemeenten gemiddeld kerkmusici actief zijn, met of zonder overeenkomst

	R.-k.	SoW	totaal
N =	85	94	179
volgens overeenkomst			
voor gemiddeld aantal uren	23	17	19
zonder overeenkomst			
geschat gemiddeld aantal uren	34	14	26

In r.-k. parochies zijn kerkmusici gemiddeld in totaal meer uren actief dan in SoW-gemeenten, zowel met als zonder overeenkomst.

In tabel 7 wordt het gemiddeld aantal uren per maand gegeven, dat in r.-k. parochies en SoW-gemeenten kerkmusici actief zijn, per aantal diensten dat wordt gehouden, per gemiddeld aantal kerkgangers dat de diensten per weekend bezoekt en per aantal kerkleden. Deze tabel is gelijk van opzet als tabel 2, waarin het gemiddeld aantal kerkmusici is gegeven.

Tabel 7 - Gemiddeld aantal uren dat de kerkmusici tezamen per maand actief zijn binnen de onderzochte kerken, afhankelijk van het aantal diensten, aantal kerkgangers en aantal kerkleden (n=betreffend aantal parochies resp. gemeenten)

	R.-k.	SoW	totaal
totaal aantal uren gemiddeld	38 (n=85)	18 (n=94)	27 (n=179)
1 dienst per weekend	29 (n=10)	12 (n=61)	14 (n= 71)
2 diensten per weekend	39 (n=72)	31 (n=29)	37(n=101)
< 125 kerkgangers	27 (n=15)	12 (n=41)	16 (n=56)
125-250 kerkgangers	41 (n=32)	17 (n=30)	29 (n=62)
> 250 kerkgangers	40 (n=35)	34 (n=19)	38 (n=54)
< 750 kerkleden	23 (n= 5)	12 (n=50)	13 (n=55)
750-2000 kerkleden	38(n=34)	25 (n=28)	32 (n=62)
> 2000 kerkleden	40(n=43)	24 (n=10)	37 (n=53)

Het aantal diensten dat per weekend wordt gehouden is in grote mate bepalend voor het aantal uren dat kerkmusici actief zijn in de SoW-gemeenten en r.-k. parochies, maar ook het aantal kerkgangers en het aantal kerkleden zijn van invloed op het aantal werkzame uren van kerkmusici per gemeente of parochie.

Vergoedingen

Ruim tweederde van de kerkmusici ontvangt een vaste vergoeding voor de verrichte arbeid. Deze vergoeding is in ruim éénderde van de gevallen conform de *Regeling Kerkmuziek NHK/GKN* dan wel de *Beleidsnota Kerkmusicus* (voor de in r.-k. parochies werkzame musici). In ongeveer één vijfde van de gevallen worden door de gemeente/parochie premies en belastingen over deze vergoeding ingehouden. Het is onbekend welk percentage van de kerkmusici zelf deze lasten afdraagt.

Bijna de helft (44%) van de kerkmusici krijgt een vergoeding voor gemaakte onkosten, zoals voor reiskosten, aanschaf van materiaal en dergelijke. Musici die een vaste vergoeding ontvangen voor hun werkzaamheden krijgen voor iets minder dan de helft daarnaast een onkostenvergoeding, terwijl musici die geen vaste vergoeding ontvangen in meer dan de helft van de gevallen een onkostenvergoeding ontvangen. Van de kerkmusici krijgt 14% noch een vergoeding voor werkzaamheden, noch een onkostenvergoeding, terwijl 28% van de kerkmusici beide ontvangt.

Tabel 8 - Kerkmusici naar vergoedingsregelingen (in%)

	R.-k.	SoW	totaal
N=	306	248	554
wel vaste vergoeding voor arbeid	60	78	69
geen vaste vergoeding voor arbeid	40	22	31
totaal	100	100	100
vaste vergoeding + onkostenvergoeding	31	25	28
wel vaste arbeids-, geen onkostenvergoeding	30	54	41
geen vaste arbeids-, wel onkostenvergoeding	20	13	17
geen van beiden	19	8	14
totaal	100	100	100
<i>Percentages van de 69% kerkmusici met een vaste vergoeding voor arbeid</i>			
N=	187	194	381
vergoeding wel conform regelingen	48	25	37
vergoeding niet conform regelingen	40	66	52
onbekend	12	9	11
totaal	100	100	100
lasten worden wel ingehouden	23	20	21
lasten worden niet ingehouden	75	78	77
onbekend	2	2	2
totaal	100	100	100

In de SoW-gemeenten krijgen de kerkmusici vaker een vaste vergoeding dan in de r.-k. parochies. In de gevallen dat een vaste vergoeding wordt gegeven is deze in de r.-k. kerken vaker conform de regelingen dan in de SoW-gemeenten. In de r.-k. parochies wordt ook vaker een vergoeding gegeven voor de gemaakte onkosten dan in de SoW-gemeenten, terwijl de kerkmusici ook vaker een combinatie ontvangen van vaste vergoeding plus onkostenvergoeding. Opgemerkt moet worden dat mogelijke vormen van vergoeding in natura (zoals de toestemming regelmatig te spelen op het kerkorgel) niet in de vragenlijst zijn meegenomen.

2.4 Aanstellings- en opleidingsniveau

Aan de scriba's respectievelijk besturen van de kerken is gevraagd naar het aanstellings- en opleidingsniveau van de kerkmusici die in hun kerk actief zijn. In tabel 9 worden de aanstellingsniveau's waarop kerkmusici kunnen worden aangesteld op een rij gezet.

Voor de hoogste drie functieniveaus is een professionele opleiding (functies 1 en 2) dan wel een door een kerkelijke commissie erkende vooropleiding en bekwaamheid (functie 3) vereist. Daarna zijn de aanstellingsniveaus voor kerkmusici in de R.-K. Kerk en van de SoW-kerken niet precies gelijk ingedeeld. De R.-K. Kerk kent een apart aanstellingsniveau 'amateurs' voor 'onbevoegde' kerkmusici, zodat de r.-k. respondenten niet veel problemen lijkt te hebben met het invullen van het inschalingsniveau. De SoW-kerken kennen geen amateurniveau voor 'onbevoegde' amateurs. Soms worden zij in functieniveau 3 aangesteld, soms worden ze op een andere manier behandeld, hetgeen blijkt uit het veelvuldig invullen van de categorie 'anders' (41%) of 'weet niet' (26%) door de SoW respondenten op de vraag naar het aanstellingsniveau van de kerkmusici. De categorie 'anders' kan bijvoorbeeld betekenen een vrijwilligerscontract, met een betaling net onder het niveau waarvoor belasting betaald moet worden.

Tabel 9a geeft het aanstellingsniveau van die 215 kerkmusici, van wie de afspraken die met de kerk zijn gemaakt, schriftelijk zijn vastgelegd.

Tabel 9a -Aanstellingsniveau van de kerkmusici met wie de afspraken schriftelijk zijn vastgelegd (in %)

Niveau van de aanstelling	R.-k.	SoW	totaal
N=	100	115	215
functie 1 (vereist: diploma Kerkmuziek, orgel/koördirectie, of Uitvoerend Musicus, orgel/koördirectie plus Praktijkdiploma Kerkmuziek)	26	17	22
functie 2 (vereist: Praktijkdiploma Kerkmuziek)	12	13	12
functie 3 (vereist: diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek (SoW) dan wel bevoegdheidsverklaring van de Commissie Bevoegdheidsverklaringen (r.-k.))	14	24	19
amateur (alleen r.-k.)	38	-	18
anders	-	34	18
onbekend	10	12	11
totaal	100	100	100

Tabel 9a werd gemaakt vanuit de veronderstelling dat er geen officieel aanstellingsniveau is in die gevallen dat niets schriftelijk vastligt. Bij nader onderzoek van de data bleek echter dat in een groot aantal gevallen waarin er geen schriftelijk vastgelegde afspraken tussen kerkmusicus en kerk zijn, er toch een aanstellingsniveau wordt opgegeven. In tabel 9b wordt daarom een overzicht van aanstellingsniveaus van alle 554 in het onderzoek betrokken kerkmusici gegeven.

Tabel 9b -

Aanstellingsniveau van kerkmusici (in %)

Niveau van de aanstelling	R.-k.	SoW	totaal
N=	306	248	554
functie 1 (vereist: diploma Kerkmuziek, orgel/koördirectie, of Uitvoerend Musicus, orgel/koördirectie plus Praktijkdiploma Kerkmuziek)	14	11	13
functie 2 (vereist: Praktijkdiploma Kerkmuziek)	7	8	8
functie 3 (vereist: diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek / bevoegdheidsverklaring van de Commissie bevoegdheidsverklaringen)	7	14	10
amateur (alleen r.-k.)	59	-	33
anders	1	41	19
onbekend	12	26	17
totaal	100	100	100

Uit tabel 9b blijkt dat slechts ongeveer éénderde van de scriba's in staat is het aanstellingsniveau van hun kerkmusici aan te geven, terwijl dit door bijna 90% van de r.-k. kerkbesturen het geval is. Het verschil zit in het niveau van de 'amateur' waarbinnen in de r.-k. parochies bijna 60% van de kerkmusici valt.

In tabel 8 was te zien dat 69% van de kerkmusici een vaste vergoeding krijgt voor hun arbeid. Bij die kerkmusici, met wie de afspraken schriftelijk zijn vastgelegd, is dit 88%, bij de kerkmusici, met wie geen afspraken schriftelijk zijn vastgelegd is dit 57%. Tabel 10 geeft, per aanstellingsniveau, aan of de arbeid van de kerkmusici wel of niet met een vaste vergoeding wordt beloofd. Het eerste deel van de tabel betreft de 215 musici, met wie de afspraken wel schriftelijk zijn vastgelegd, het onderste deel betreft alle 554 in het onderzoek betrokken kerkmusici.

Tabel 10 -Het al dan niet ontvangen van een vaste vergoeding voor arbeid door de kerkmusici per aanstellingsniveau⁵

Musici met wie afspraken schriftelijk zijn vastgelegd (in %, N-totaal=215, N-R.-k.=100, N-SoW=115)										
Niveau van de aanstelling	R.-k.			SoW			totaal			N
	ja	nee	totaal	ja	nee	totaal	ja	nee	totaal	
functie 1	92	8	100	100	-	100	96	4	100	47
functie 2	92	8	100	100	-	100	96	4	100	26
functie 3	93	7	100	96	4	100	95	5	100	42
amateur	92	8	100	-	-	-	92	8	100	39
anders	-	-	-	89	11	100	89	11	100	37
onbekend	40	60	100	50	50	100	46	54	100	24

Alle musici (in %, N-totaal=554, N-R.-k.=306, N-SoW=248)										
Niveau van de aanstelling	R.-k.			SoW			totaal			N
	ja	nee	totaal	ja	nee	totaal	ja	nee	totaal	
functie 1	87	13	100	75	25	100	83	17	100	71
functie 2	90	10	100	50	50	100	75	25	100	43
functie 3	67	33	100	86	14	100	75	25	100	58
amateur	46	54	100	-	-	-	46	54	100	182
anders	-	-	-	70	30	100	70	30	100	105
onbekend	19	81	100	70	30	100	51	49	100	95

De musici in functie 1, 2 en 3, met wie de afspraken met de kerk schriftelijk zijn vastgelegd, worden in bijna alle gevallen voor hun arbeid betaald. Uit de onderste helft van tabel 10 blijkt voorts dat van alle musici die zijn aangesteld in de hoogste drie functies, ruim driekwart een vergoeding voor hun arbeid ontvangen. Volgens de respondenten krijgt de helft van alle musici van wie het aanstellingsniveau onbekend is, niet voor hun arbeid betaald. Al met al mag uit tabel 10 geconcludeerd worden dat er een verband is tussen het al dan niet betaald worden van kerkmusici voor hun arbeid en hun aanstellingsniveau.

Tabel 11 geeft een overzicht van het gemiddeld aantal uren dat kerkmusici actief zijn binnen de SoW-gemeente of r.-k. parochie naar hun aanstellingsniveau. Per aanstellingsniveau en per denominatie wordt het gemiddeld aantal uren gegeven dat door kerkmusici wordt gewerkt volgens contract (vast), zonder contract naar schatting (los) en totaal.

⁵ Voor de omschrijving van de aanstellingsniveaus, zie tabel 9.

Tabel 11 -Gemiddeld aantal uren dat kerkmusici per maand actief zijn binnen de onderzochte kerken, naar aanstellingsniveau

	R.-k.	SoW	totaal
functieniveau 1			
vast	18 (n=15)	14 (n=14)	16 (n=29)
los	14 (n=24)	7 (n=10)	12 (n=34)
<i>totaal</i>	<i>15 (n=39)</i>	<i>11 (n=24)</i>	<i>14 (n=63)</i>
functieniveau 2			
vast	15 (n= 8)	13 (n=13)	14 (n=21)
los	11 (n=13)	3 (n= 5)	9 (n=18)
<i>totaal</i>	<i>12 (n=21)</i>	<i>10 (n=18)</i>	<i>11 (n=39)</i>
functieniveau 3			
vast	14 (n= 3)	13 (n=19)	13 (n=22)
los	18 (n=17)	5 (n=14)	12 (n=31)
<i>totaal</i>	<i>18 (n=20)</i>	<i>9 (n=33)</i>	<i>13 (n=53)</i>
amateur			
vast	10 (n= 20)	-	10 (n= 20)
los	11 (n=143)	-	11 (n=143)
<i>totaal</i>	<i>11 (n=163)</i>	-	<i>11 (n=163)</i>
anders			
vast	-	7 (n=29)	7 (n=29)
los	-	5 (n=61)	5 (n=61)
<i>totaal</i>	-	<i>6 (n=90)</i>	<i>6 (n=90)</i>
onbekend			
vast	21 (n= 2)	6 (n=16)	7 (n=18)
los	9 (n=29)	10 (n=32)	9 (n=61)
<i>totaal</i>	<i>10 (n=31)</i>	<i>8 (n=48)</i>	<i>9 (n=78)</i>

Gezien het feit dat het aantal kerkmusici dat is aangesteld in de drie hoogste functies veel geringer is dan het aantal kerkmusici dat lager of anders is ingeschaald, blijkt uit tabel 11 dat minder dan een-derde van het aantal uren dat kerkmusici actief zijn binnen de parochies en gemeenten worden gemaakt door kerkmusici die zijn ingeschaald in de drie hoogste aanstellingsniveau's, de functies 1, 2 en 3 waarvoor een professionele of althans erkende opleiding nodig is. Als we ervan uitgaan dat in de categorie 'anders' bij de SoW veelal amateurs zijn ingeschaald, dan wordt meer dan de helft van de uren gewerkt door amateurs. De kerkmusici die in de drie hoogste functies zijn ingeschaald worden wel betaald voor hun arbeid, maar maken binnen de gemeenten en parochies niet de meeste uren.

Tabel 12 geeft het opleidingsniveau van de kerkmusici, voor zover bekend bij de respondenten.

Tabel 12 -Opleidingsniveau van de kerkmusici (in %)

Behaald diploma	R.-k.	SoW	totaal
N =	306	248	554
- diploma Kerkmuziek, ofwel Uitvoerend Musicus orgel/koordirectie plus praktijkdiploma Kerkmuziek	11	10	10
- Docerend Musicus orgel/koordirectie plus praktijkdiploma Kerkmuziek	5	7	6
- praktijkdiploma Kerkmuziek van het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek	4	2	3
- diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek (SoW)/ bevoegdheidsverklaring van de Commissie bevoegdheidsverklaringen	4	8	6
- diploma van de muziekschool	11	11	11
- andere scholing op amateurniveau	27	31	29
- anders	10	2	6
- onbekend	28	29	29
totaal	100	100	100

In bijna 30% van de gevallen kan de responderende bestuurder het opleidingsniveau van de in hun parochie of gemeente actieve kerkmusicus niet noemen. Ongeveer een kwart van de kerkmusici heeft een professionele (conservatorium-) dan wel op de kerkmuziek toegesneden opleiding voltooid.

Tabel 13 geeft een overzicht van opleidings- en aanstellingsniveau tezamen, zodat duidelijk wordt in hoeverre kerkmusici zijn aangesteld op het niveau dat past bij het niveau van hun opleiding. Het bovenste deel van de tabel betreft alle onderzochte kerkmusici, in het middelste gedeelte worden de kerkmusici beschreven, die actief zijn in de r.-k. parochies, in het onderste deel van de tabel staat de beschrijving van de kerkmusici, actief in de SoW-gemeenten. Hoewel de categorieën soms betrekking hebben op kleine aantallen wordt voor het leesgemak toch gewerkt met percentages.

Tabel 13 -Kerkmusici naar opleidings- en aanstellingsniveau (in %, N=554)*

opleiding	aanstelling	functie 1	functie 2	functie 3	amateur/ anders	onbekend	totaal	N
uitvoerend musicus		76	14	10	-	-	100	59
docerend musicus		36	43	6	9	6	100	33
praktijkdiploma kerkmuziek		-	44	37	13	6	100	16
bevoegdheidsverklaring		-	-	78	19	3	100	31
muziekschool		3	5	2	70	20	100	61
andere amateuropleiding		1	3	5	82	9	100	157
anders		6	-	-	86	8	100	37
onbekend		5	3	7	46	39	100	160

Kerkmusici in r.-k. parochies naar opleidings- en aanstellingsniveau (in %, N=306)

opleiding	aanstelling	functie 1	functie 2	functie 3	amateur	onbekend	totaal	N
uitvoerend musicus		79	12	9	-	-	100	33
docerend musicus		47	41	-	6	6	100	17
praktijkdiploma kerkmuziek		-	42	33	17	8	100	12
bevoegdheidsverklaring		-	-	67	33	-	100	12
muziekschool		3	6	3	80	8	100	35
andere amateuropleiding		1	3	1	90	5	100	82
anders		3	-	-	83	14	100	30
onbekend		6	2	7	55	30	100	85

Kerkmusici in SoW-gemeenten naar opleidings- en aanstellingsniveau (in %, N=248)

opleiding	aanstelling	functie 1	functie 2	functie 3	anders	onbekend	totaal	N
uitvoerend musicus		72	16	12	-	-	26	26
docerend musicus		25	44	13	12	6	100	17
praktijkdiploma kerkmuziek		-	50	50	-	-	10	4
bevoegdheidsverklaring		-	-	84	11	5	1	20
muziekschool		4	4	-	56	36	100	26
andere amateuropleiding		1	4	10	73	12	100	76
anders		17	-	-	83	-	100	6
onbekend		4	4	6	36	50	100	73

* Zie voor de beschrijving van de aanstellingsniveaus tabel 9 en voor de opleidingsniveaus tabel 12.

Van de kerkmusici met een conservatoriumopleiding voor Uitvoerend Musicus met een praktijkdiploma kerkmuziek (10% van de kerkmusici) is driekwart aangesteld op het niveau dat past bij deze opleiding: functie 1. Een kwart is lager aangesteld op functie 2 of 3. Van de kerkmusici met een conservatoriumdiploma Docerend Musicus met een praktijkdiploma kerkmuziek (6% van de kerkmusici) is ruim vier-vijfde deel aangesteld op het niveau dat bij hun opleiding past: functie 1, 2 of 3. Van de kerkmusici met het praktijkdiploma kerkmuziek (3% van de kerkmusici) is ruim vier-vijfde deel aangesteld op het bijpassende niveau, namelijk functie 2 of 3. Van de kerkmusici met een bevoegdheidsverklaring van de

Commissie Bevoegdheidsverklaringen (r.-k.) of met een diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek (SoW) (6% van de kerkmusici) is bijna vier-vijfde deel aangesteld in functie 3, het niveau dat past bij hun opleiding. Ongeveer 10% van de kerkmusici met een diploma van de muziekschool (11% van de kerkmusici) of met een andere amateuropleiding (29% van de kerkmusici) is in een relatief hoge functie aangesteld, namelijk op niveau 1, 2 of 3.

Concluderend kan gesteld worden dat voor zover het opleidingsniveau van kerkmusici bekend is, hun aanstellingsniveau voor het grootste deel aansluit bij het opleidingsniveau van de kerkmusici. Opvallend is wel dat bij 15% van de kerkmusici, van wie de respondenten niet weten wat de opleiding is, wel bekend is dat deze musici op één van de drie hoogste niveau's zijn aangesteld.

2.5 Tevredenheid met en van kerkmusici

Aan de voorzitters van de kerkbesturen en de scriba's is gevraagd naar het functioneren van de eerste kerkmusicus, namelijk die kerkmusicus, welke van de kerkmusici die in de parochie respectievelijk gemeente het grootste aantal uren actief is. Op de vraag of men in het algemeen tevreden is over het functioneren van deze kerkmusicus, antwoordt 90% positief, 2% negatief; 8% heeft deze vraag niet beantwoord. Naar de mening van 69% van de scriba's of voorzitters is de kerkmusicus tevreden over zijn/haar arbeidssituatie, 21% meent dat de kerkmusicus redelijk tevreden is, terwijl slechts 1% meent dat de kerkmusicus niet tevreden is over de arbeidssituatie; 9% heeft deze vraag niet ingevuld.

Daarnaast is gevraagd naar het contact tussen enerzijds de eerste kerkmusicus, die het grootste aantal uren binnen de kerk actief is, en anderzijds een aantal geledingen binnen de parochie respectievelijk gemeente. De resultaten worden weergegeven in tabel 14.

*Tabel 14 -Kwaliteit van het contact tussen eerste kerkmusicus en diverse geledingen binnen de gemeente respectievelijk parochie naar de indruk van de respondenten (kerkbestuurders / scriba's) (in %, N=184) **

contact tussen kerkmusicus en	goed	redelijk	slecht	n.v.t.	niet ingevuld	totaal
de predikant/pastor	73	16	1	3	7	100
de liturgiecommissie/werkgroep liturgie	45	11	2	31	11	100
kerkenraad/parochiebestuur	63	21	1	9	6	100
het koor of de koren	68	8	1	14	9	100
de orgelcommissie	21	2	-	60	17	100
andere werkgroepen	25	10	2	47	16	100

* In de bijlage wordt van deze tabel een uitsplitsing gegeven naar r.-k. en SoW.

Uit tabel 14 kan, aan de hand van de percentages 'niet van toepassing', de conclusie worden getrokken dat het merendeel van de parochies en gemeenten geen orgelcommissie kent en één derde geen werkgroep liturgie. De contacten met de geledingen in de kerk, die wel aanwezig zijn, zijn volgens de respondenten voor het grootste deel goed te noemen, in ieder geval zelden slecht. Dat is in overeenstemming

met de grote mate van tevredenheid die in het algemeen bij de respondenten heerst over het functioneren van de kerkmusici binnen de parochies en gemeenten.

2.6 Samenvatting

In de SoW-gemeenten en r.-k. parochies zijn gemiddeld 2 à 3 kerkmusici actief. Binnen de gemeenten en parochies zijn gemiddeld voor ongeveer 27,5 uur per maand kerkmusici actief, terwijl een kerkmusicus gemiddeld 10 uur per maand werkzaam is binnen de parochies en gemeenten.

Bijna 60% van de kerkmusici is ouder dan 45 jaar. In de r.-k parochies is meer dan de helft van de kerkmusici actief als (koor-)dirigent en de helft als organist; in de SoW-gemeenten is het overgrote deel van de kerkmusici actief als organist.

Bij ongeveer een kwart van de musici is het aantal uren per maand, dat hij of zij actief is, in een overeenkomst vastgelegd, bij ongeveer driekwart is dat niet het geval. Wel is het zo dat voor een-derde van de kerkmusici afspraken met de kerk schriftelijk zijn vastgelegd. Ook ontvangt ruim tweederde van de kerkmusici een vergoeding voor hun arbeid. Van de kerkmusici, met wie de afspraken schriftelijk zijn vastgelegd, ontvangt bijna 90% een vergoeding voor hun arbeid binnen de kerk.

Bijna een-derde van de kerkmusici is in één van de drie hoogste functieniveaus is aangesteld, terwijl ongeveer een kwart van de kerkmusici een professionele dan wel door de kerk erkende opleiding kerkmuziek heeft gevolgd. Voor bijna een-derde van de kerkmusici kon de respondent het opleidingsniveau niet invullen, terwijl voor bijna een-vijfde van de kerkmusici de respondent niet op de hoogte is van het aanstellingsniveau van de betreffende musicus. Bij de SoW-gemeenten is dit het geval voor ruim een kwart van de kerkmusici, terwijl bovendien bij 40% van de kerkmusici de categorie ‘anders’ werd ingevuld. Dit betekent dat het voor de respondenten bij twee-derde van de in SoW-gemeenten actieve kerkmusici niet mogelijk was een aanstellingsniveau in te vullen, terwijl dat bij de kerkmusici in r.-k. parochies iets meer dan een-tiende is. Het verschil zit naar alle waarschijnlijkheid grotendeels in het grote aandeel r.-k. kerkmusici die onder het aanstellingsniveau ‘amateur’ vallen, een categorie die de SoW-kerken niet kennen. De aanstellingsniveaus van de kerkmusici zijn, voor zover de opleiding van de kerkmusici bekend is, voor een groot deel in overeenstemming met de hoogte van de opleiding die ze hebben gevolgd.

3 Organisatie van de kerkmuziek in gemeenten en parochies

Behalve naar kenmerken van individuele kerkmusici en hun functioneren is ook gekeken naar de wijze waarop de kerkmuziek binnen de gemeenten en parochies georganiseerd en gesitueerd is. Hierbij wordt gelet op de werkzaamheden die door kerkmusici worden uitgevoerd, naar de functies die de muziek in de kerkdiensten vervult en naar de eisen die men aan kerkmusici stelt, naar de financiële situatie van de gemeenten en parochies en het daarmee samenhangend aantal kerkmusici en naar de behoefte aan een regionale dienstverlener op het gebied van de kerkmuziek.

3.1 Taken van kerkmusici

Binnen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten worden door kerkmusici een groot aantal taken uitgevoerd. Tabel 15 geeft een overzicht van de taken die worden uitgevoerd door de kerkmusicus (dan wel één van de kerkmusici) in de gemeente dan wel parochie. In de tabel wordt ook vermeld welk percentage geen antwoord gaf, omdat dit waarschijnlijk mag worden geïnterpreteerd als 'nee, geen taak'.

*Tabel 15 -Werkzaamheden die door kerkmusici binnen de gemeenten en parochies worden uitgevoerd (in %, N=184) **

taken	ja	nee	geen antw.	totaal
muzikaal begeleiden van rouw-/trouwdiensten	93	4	3	100
begeleiden van de gemeentezang/volkszang ¹	90	7	3	100
leiden en begeleiden van koren of instrumentale ensembles ²	79	14	7	100
gesprekspartner zijn voor de predikant/pastor en/of anderen	75	18	7	100
leiden van de gemeentezang/volkszang (cantor)	53	37	10	100
adviseren kerkenraad/parochiebestuur inzake liturgie en kerkmuziek	42	50	8	100
schrijven/bewerken kerkmuzikale composities / muziek eredienst	35	54	11	100
overdragen van kennis en vaardigheden aan de gemeente/parochie	32	56	12	100
verzorgen van concerten	32	57	11	100

* Van deze tabel wordt in de bijlage een uitsplitsing gemaakt in r.-k. en Sow; alleen de significante verschillen worden hieronder gemeld.

¹ Het begeleiden van de gemeentezang gebeurt in 96% van de SoW-kerken en in 86% van de r.-k. kerken

² Het leiden en begeleiden van koren gebeurt in 91% van de r.-k. kerken en in 67% van de Sow-kerken

Het uitvoeren van muziek en muzikaal (bege-)leiden van diensten kan als belangrijkste taakveld van kerkmusici worden aangemerkt. Meer (beleids-)adviserende en creatieve taken worden bij minder dan de helft van de gemeenten en parochies tot het takenpakket gerekend. Wel fungeert in driekwart van de kerken een kerkmusicus als gesprekspartner voor de predikant/pastor of anderen binnen de parochie of gemeente. Een opvallend verschil tussen SoW-gemeenten en r.-k. parochies is de mate waarin kerkmusici tot taak hebben koren of instrumentale ensembles te dirigeren en begeleiden: dit gebeurt in veel mindere mate in de SoW-gemeenten.

3.2 Functies van kerkmuziek en eisen aan kerkmusici

De verwachtingen die men heeft ten aanzien van de muziek tijdens de kerkdiensten kunnen verschillend zijn, evenals de eisen die men aan de kerkmusici stelt. Om te onderzoeken welke functies kerkbesturen/kerkenraden toekennen aan kerkmuziek werd hen gevraagd aan te geven hoeveel belang gehecht wordt aan een drietal mogelijke functies van kerkmuziek in kerkdiensten.

Het bovenste deel van tabel 16 geeft de mening van alle onderzochte kerkbesturen/kerkenraden, het tweede deel geeft de mening van de r.-k. kerkbesturen, terwijl het onderste deel van de tabel de mening weergeeft van de SoW-kerkenraden.

Tabel 16 -Belang dat wordt toegekend aan mogelijke functies van kerkmuziek in kerkdiensten (in %, N = 184)

functies	heel belangrijk	vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	niet ingevuld	totaal
- liturgische muziek die aanwezige kerk-67 gers door samenzang betreft bij de dienst		21	9	3	100
- aansprekende liturgische muziek die 60 aansluit bij de orde van de dienst	60	30	7	3	100
- een fraaie, muzikaal verantwoorde uit- 36 voering van liturgische muziek	36	34	26	4	100

Belang dat in r.-k. parochies wordt toegekend aan mogelijke functies van kerkmuziek in kerkdiensten (in %, N = 88)

- liturgische muziek die aanwezige kerk-66 gers door samenzang betreft bij de dienst		21	10	3	100
- aansprekende liturgische muziek die 71 aansluit bij de orde van de dienst	71	24	2	3	100
- een fraaie, muzikaal verantwoorde uit- 47 voering van liturgische muziek	47	28	20	5	100

Belang dat in SoW-gemeenten wordt toegekend aan mogelijke functies van kerkmuziek in kerkdiensten (in %, N = 96)

- liturgische muziek die aanwezige kerk-68 gers door samenzang betreft bij de dienst		22	7	3	100
- aansprekende liturgische muziek die 51 aansluit bij de orde van de dienst	51	36	10	3	100
- een fraaie, muzikaal verantwoorde uit- 28 voering van liturgische muziek	28	39	29	4	100

Voor alle kerken tezamen geldt als belangrijkste functie van de kerkmuziek het feit dat de liturgische muziek de aanwezige kerk-gangers door samenzang betreft bij de dienst. Nog iets belangrijker dan deze functie is voor de r.-k. parochies een aansprekende liturgische muziek die aansluit bij de orde van de dienst. In r.-k. parochies wordt aan deze laatste functie aanzienlijk groter belang toegekend dan in de SoW-gemeenten. In r.-k. parochies

wordt tevens een groter belang gehecht aan een fraaie, muzikaal verantwoorde uitvoering van liturgische muziek dan in SoW-gemeenten.

Teneinde een beeld te krijgen van hetgeen men binnen de kerken van een kerkmusicus verwacht is aan de scriba's en voorzitters van de kerkbesturen een aantal kenmerken van kerkmusici voorgelegd die men meer of minder belangrijk kan vinden bij de aanstelling van een kerkmusicus. Tabel 17 geeft een overzicht van de resultaten.

*Tabel 17 -Aspecten die men van belang vindt bij het aanstellen van een kerkmusicus (in %, N = 184) **

	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	niet ingevuld	totaal
- de liturgische opvattingen van de musicus	83	11	6	100
- de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt	68	20	12	100
- de geloofsopvattingen van de musicus	63	29	8	100
- of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten	63	28	9	100
- de hoeveelheid onkosten (zoals reiskosten) die de musicus met zich meebrengt	59	30	11	100
- of de musicus bepaalde cursussen op amateurniveau heeft gevolgd	56	32	12	100
- of de musicus een professionele (conservatorium-) opleiding heeft voltooid	33	59	8	100

* In de bijlage wordt deze tabel uitgesplitst in r.-k. parochies en SoW-gemeenten.

De liturgische opvattingen van de kerkmusicus worden binnen de kerken belangrijk gevonden; binnen de r.-k. parochies hecht men ook sterk aan de geloofsopvattingen van de musicus. De kosten spelen in relatief sterke mate mee bij het aanstellen van een nieuwe kerkmusicus. De opleiding die de kerkmusicus heeft gevolgd wordt door tweederde van de gemeenten en parochies niet zo belangrijk gevonden; het feit dat hij/zij een aantal cursussen heeft gevolgd vindt ongeveer de helft belangrijk. De ervaring die de kerkmusicus heeft vindt men meer van belang, vooral in de r.-k. parochies.

De wijze waarop r.-k. parochies en SoW-gemeenten belang hechten aan kerkmuziek kan mede worden afgelezen uit de mate waarin zij bijdragen in de kosten van bij- of nascholing van de kerkmusici. Tabel 18 geeft een overzicht.

Tabel 18 -Bijdragen in de kosten van bij- of nascholing van kerkmusici (in %)

	R.-k.	SoW	totaal
N =	88	96	184
ja, regelmatig	6	1	3
ja, een enkele keer	31	13	22
nee	57	84	71
niet ingevuld	6	2	4
totaal	100	100	100

Ruim een derde van de r.-k. parochies draagt wel eens bij in de kosten van bij- of nascholing, bij de SoW-gemeenten is dit in ruim 10% het geval. Deze resultaten zijn in lijn met de resultaten in tabel 17 die lieten zien dat parochies en gemeenten de opleiding van kerkmusici van relatief minder belang vinden.

3.3 Financiële en organisatorische situatie

Om een inschatting te kunnen maken van de ‘inbedding’ van de kerkmuziek in de parochies en gemeenten werd aandacht besteed aan de financiële en organisatorische situatie van de r.-k. parochie dan wel SoW-gemeente. Hierbij werd telkens gekeken naar de ontwikkeling die de betreffende gemeente of parochie had doorgemaakt en verwacht nog door te maken op drie gebieden: de behoefte aan kerkmusici, de financiële situatie en mogelijke samenwerking met andere gemeenten/parochies.

Uit tabel 19 blijkt dat driekwart van de SoW-gemeenten en r.-k. parochies de afgelopen vijf jaar voor een gelijk aantal uren betaalde kerkmusici in dienst heeft gehad; 6% van de kerken heeft de afgelopen vijf jaar voor meer uren betaalde kerkmusici in dienst genomen (gemiddeld 10 uur meer), terwijl 4% over de afgelopen vijf jaar gezien minder betaalde musici in dienst had (gemiddeld 5 uur minder). Dit komt neer op 11 kerken die voor 10 uur meer kerkmusici in dienst hebben genomen over de afgelopen vijf jaar en 8 kerken waar gemiddeld voor 5 uur minder kerkmusici betaald actief waren.

Tabel 19 -Ontwikkeling van aantal uren meer of minder betaalde kerkmusici actief in kerken (in %)

aantal uren betaalde kerkmusici	R.-k.	SoW	totaal
N=	88	96	184
afgelopen vijf jaar			
ongeveer gelijk gebleven	77	76	76
is meer geworden	7	5	6
is minder geworden	6	3	4
niet ingevuld	10	16	14
totaal	100	100	100
indien meer uren, gemiddeld aantal:	13	7	10
indien minder uren, gemiddeld aantal:	6	3	5
verwachting komende vijf jaar			
zal ongeveer gelijk blijven	47	62	55
is niets over te zeggen	41	20	30
zal meer aantal uren worden	3	3	3
zal minder aantal uren	3	6	5
niet ingevuld	6	9	7
totaal	100	100	100

Op de vraag naar de verwachtingen voor de komende vijf jaar antwoordt iets meer dan de helft van de parochies en gemeenten te verwachten dat men waarschijnlijk eenzelfde aantal uren kerkmusici in dienst zal houden, terwijl bijna een-derde aangeeft hierover op dit moment nog niets te kunnen zeggen. Hierbij is een verschil te constateren tussen de r.-k. parochies en de SoW-gemeenten: bijna twee-derde van de SoW-gemeenten denken in de nabije toekomst voor eenzelfde aantal uren kerkmusici te zullen betalen, terwijl dat bij de r.-k. parochies bijna de helft is. Twee-vijfde van de r.-k. parochies kan hierover nog geen uitsluitsel geven, terwijl een-vijfde van de SoW-gemeenten hierop nog geen zicht heeft. Van de gemeenten en parochies denkt 3% in de komende vijf jaar voor meer uren betaalde kerkmusici actief te zullen hebben, terwijl 5% aangeeft dat dit waarschijnlijk voor minder uren het geval zal zijn.

De financiële situatie van de kerken is van belang met het oog op het aantal uren dat men zich betaalde kerkmusici kan veroorloven. Daarom is gevraagd naar de ontwikkeling van de financiële situatie in de afgelopen vijf jaar en naar de verwachtingen hieromtrent voor de toekomst: is of zal deze verbeteren, verslechteren of gelijk blijven?

Tabel 20 -Ontwikkeling van de financiële situatie bij kerken (in %)

financiële situatie	R.-k.	SoW	totaal
N=	88	96	184
in de afgelopen vijf jaar			
ongeveer gelijk gebleven	60	53	57
verbeterd	12	14	13
verslechterd	26	31	28
niet ingevuld	2	2	2
totaal	100	100	100
verwachting voor de komende vijf jaar			
ongeveer gelijk blijven	55	49	52
verbeteren	5	1	3
verslechteren	42	48	42
niet ingevuld	3	2	3
totaal	100	100	100

Ruim de helft van de gemeenten en parochies geeft aan dat de financiële situatie in de afgelopen vijf jaar ongeveer gelijk is gebleven. Voor ruim een kwart van de kerken is de financiële situatie in de afgelopen vijf jaar verslechterd, terwijl deze voor ruim een-tiende van de kerken is verbeterd (2% heeft deze vraag niet beantwoord). Voor de toekomst zijn de kerken niet echt optimistisch. Hoewel de helft van de SoW-gemeenten en r.-k. parochies verwacht dat de financiële situatie de komende vijf jaar ongeveer gelijk zal blijven, denkt ruim twee-vijfde dat deze zal verslechteren; 3% ziet voor de toekomst een financiële verbetering (3% heeft deze vraag niet beantwoord).

Leggen we de resultaten uit tabellen 19 en 20 naast elkaar, dan blijkt dat driekwart van de kerken over de afgelopen vijf jaar ongeveer voor eenzelfde aantal uren betaalde kerkmusici in dienst heeft gehad, terwijl in ruim een kwart van de kerken de financiële situatie is verslechterd in die periode. Voor ruim een-tiende van de kerken is de financiële situatie verbeterd, terwijl ruim 5% voor meer uren kerkmuziek heeft betaald. In 4% van de kerken betaalde men minder uren kerkmusici, terwijl de financiële situatie in een kwart van de kerken de afgelopen vijf jaar is verslechterd. Uit nadere analyses blijkt dat er geen verband aanwijsbaar is tussen verbetering of verslechtering van de financiële situatie en het uitbreiden dan wel inkrimpen van het aantal uren betaalde kerkmuziek.

In tabel 17 kwam naar voren dat parochies en gemeenten bij hun aanstellingsbeleid wel een zeker belang hechten aan de kosten van de kerkmusicus. De vraag is dus, welke invloed het zal hebben als in ruim twee vijfde van de kerken de financiële positie in de komende vijf jaar zal verslechteren, zoals zij verwachten. Niet duidelijk is of de invloed van de financiële verslechtering op het aantal uren betaalde kerkmuziek ook dan beperkt zal blijven, of dat het aantal uren dat ze bereid zijn de kerkmusici te betalen zal verminderen.

Ten slotte kan een eventueel samenwerkingsverband met een andere kerk van invloed zijn op het aantal uren dat een kerk betaalde kerkmusici heeft. Iets meer dan de helft van het aantal onderzochte kerken maakt op het moment van het onderzoek deel uit van een samenwerkingsverband, terwijl bijna de helft van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten die (nog) niet zijn opgenomen in een samenwerkingsverband verwacht dat men in de komende vijf jaar zal overgaan tot een verregaande vorm van samenwerking met een andere kerk. Er is hierin wel een duidelijk verschil tussen de r.-k. kerken en de SoW-gemeenten, zoals is te lezen in tabel 21.

Tabel 21 -Huidig en verwacht samenwerkingsverband (in %, N=184 (r.-k. = 88, SoW = 96))

	huidige samenwerking				toekomstige samenwerking				
	ja	nee	geen antw.	totaal	ja	nee	n.v.t.	geen antw.	totaal
R.-k.	60	38	2	100	57	18	23	2	100
SoW	43	56	1	100	21	34	43	2	100
Totaal	51	48	1	100	38	27	33	2	100

Uit tabel 21 blijkt duidelijk dat r.-k. parochies vaker in een samenwerkingsverband met een of meer andere parochies zijn opgenomen dan de kerken die in proces van Samen op Weg zijn. De mate van samenwerking die bedoeld is kan echter tussen r.-k. parochies anders, minder vergaand van aard zijn dan tussen SoW-gemeenten. Bij de r.-k. parochies is gevraagd of er een verregaande vorm van samenwerking is met andere parochies. Een dergelijke samenwerking kan verschillende vormen aannemen: samenwerking terwijl de samenwerkende parochies zelfstandig zijn tot een volledige fusie. Uit het antwoordpatroon van de r.-k. parochies blijkt dan ook dat de samenwerking soms beperkt is en in de toekomst volledig(er) kan worden: telt men het percentage kerken op dat momenteel een samenwerkingsverband heeft en denkt er in de toekomst één aan te gaan, dan komt men tot over de 100%. Aan de kerken die in proces van Samen op Weg zijn, is gevraagd of ze deel uitmaken van een samenwerkingsverband. Gezien het feit dat het percentage dat hierop 'ja' heeft geantwoord gelijk is aan het percentage dat, op de vraag hoe men de samenwerking in de toekomst ziet, heeft geantwoord dat dit voor hen niet van toepassing is, kan worden geconcludeerd dat deze gemeenten volledig Samen op Weg zijn.

Nadere analyse toont geen verband tussen het al dan niet hebben van een samenwerkingsverband met een andere kerk en het in dienst hebben van meer of minder uren betaalde kerkmusici in de afgelopen jaren. Evenmin bestaat er een verband tussen de verwachting van het aangaan van een samenwerkingsverband en de verwachting om in de toekomst meer of minder uren kerkmuziek te betalen.

De verwachtingen ten aanzien van de toekomst van een organisatie, ook een kerkelijke, zijn in het algemeen opgenomen in een beleidsplan. Aan de r.-k. parochies en SoW-gemeenten is gevraagd of zij beschikken over een beleidsplan ten aanzien van liturgie en kerkmuziek.

Tabel 22 - Aanwezigheid van een beleidsplan liturgie en kerkmuziek (in %)

	R.-k.	SoW	totaal
N=	88	96	184
ja	20	4	11
nee	57	83	71
nee, maar we zijn er mee bezig	18	7	13
geen antwoord	5	6	5
totaal	100	100	100

Een kwart van alle parochies en gemeenten heeft een beleidsplan ten aanzien van kerkmuziek of is er mee bezig. Er is een duidelijk verschil tussen parochies en gemeenten: in ruim een derde van de r.-k. parochies is of komt er een beleidsplan, voor de SoW-gemeenten geldt dit voor ruim een tiende.

3.4 Behoeftte aan regionale dienstverlening

Het is denkbaar dat niet alle mogelijke taken op het gebied van de kerkmuziek door de in de kerk werkzame kerkmusici kunnen worden volbracht, gezien de beschikbare tijd en/of deskundigheid. Daarom werd de vraag gesteld of er bij het kerkbestuur behoefte bestaat aan een regionale specialist of dienstverlener die verschillende kerkmuzikale taken in regionaal verband zou kunnen verrichten. De resultaten zijn te lezen in tabel 23.

Tabel 23 -Behoeftte aan regionaal dienstverlener kerkmuziek naar taak (in %)

taak dienstverlener	R.-k.				SoW				totaal			
	ja	nee	g.a.	tot.	ja	nee	g.a.	tot.	ja	nee	g.a.	tot.
- nieuwe ontwikkelingen op het gebied van kerkmuziek doorgeven aan de plaatselijke kerk	44	44	12	100	26	71	3	100	34	59	7	100
- cursussen verzorgen voor de in plaatselijke kerk als amateur werkzame kerkmusicus/ci	27	64	9	100	10	87	3	100	17	77	6	100
- kerkbestuur ten dienste staan bij kerkmuzikaal beleid of -beslissingen	17	73	10	100	12	84	4	100	14	79	7	100
- begeleiden van in plaatselijke kerk werkzame kerkmusicus/ci	21	72	7	100	4	93	3	100	12	83	5	100

Een derde van de kerken geeft aan behoefte te hebben aan een dienstverlener die de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de kerkmuziek doorgeeft aan de plaatselijke kerken. Deze behoefte is wat groter bij r.-k. parochies dan bij SoW-kerken. Minder kerken

hebben behoefte aan een regionaal specialist voor begeleiding van de gemeenten of parochies. Een kwart van de r.-k. parochies heeft wel behoefte aan een regionale functionaris die cursussen kan verzorgen voor de amateur kerkmusici die in hun parochie werkzaam zijn, bij de SoW-kerken bestaat die behoefte slechts voor 10%.

3.5 Samenvatting

De werkzaamheden van de meeste kerkmusici bestaan uit het (bege-)leiden van de gemeentezang/volkszang in de kerkdiensten en het leiden van koren (met name in de r.-k parochies). De kerkbesturen/kerkenraden vinden het van groot belang dat de liturgische muziek de aanwezige kerkgangers door samenzang betreft bij de dienst. In de r.-k. parochies wordt eveneens belang gehecht aan een fraaie, muzikaal verantwoorde uitvoering van liturgische muziek en vooral aan een aansprekende liturgische muziek die aansluit bij de orde van de dienst; op beide punten is het verschil met de SoW-gemeenten aanzienlijk.

Bij het aanstellen van een musicus vinden besturen van SoW-gemeenten en r.-k. parochies de liturgische opvattingen van de musicus van het grootste belang. Ook belangrijk vindt men de (on-)kosten, de geloofsopvattingen en de ervaring van de musicus. De opleiding van de aan te stellen kerkmusicus heeft voor de kerkbesturen niet de eerste prioriteit; er wordt dan ook niet vaak bijgedragen in de kosten van bij- of nascholing van kerkmusici.

Het aantal uren dat men betaalde kerkmusici in de onderzochte r.-k. parochies en SoW-gemeenten aan het werk heeft is in ongeveer driekwart van de gemeenten en parochies ongeveer gelijk gebleven in de laatste jaren. Voor de nabije toekomst denkt 85% van de parochies en gemeenten dat dit aantal uren ongeveer gelijk zal blijven of kan men over het aantal uren betaalde kerkmuziek in de toekomst niets zeggen. Tegelijkertijd blijkt dat voor bijna 30% van de parochies en gemeenten de financiële situatie in het recente verleden is verslechterd, terwijl ruim 40% voor de nabije toekomst een financiële teruggang verwacht. Het lijkt er dus niet op dat een (verwachte) financiële verslechtering onmiddellijk vertaald wordt in een teruggang in het aantal uren betaalde kerkmuziek.

Ruim een-derde van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten verwacht in de nabije toekomst opgenomen te worden in een nader samenwerkingsverband met (een) andere kerk(en). Er is geen verband tussen deze verwachting en een eventuele verwachte af- of toename van het aantal uren betaalde kerkmuziek.

Ongeveer een-derde van de gemeenten en parochies tezamen geeft aan behoefte te hebben aan een regionale dienstverlener die nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de kerkmuziek aan de plaatselijke kerk kan doorgeven. Aan directe begeleiding van de plaatselijke kerk (advisering, cursussen et cetera) heeft minder dan een vijfde van de kerken behoefte. De behoefte aan diverse diensten van een regionale kerkmusicus komt in de r.-k. parochies wat vaker voor dan in de SoW-gemeenten.

4 De vraag naar kerkmusici

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk bleek dat tussen financiële ontwikkelingen en samenwerkingsprocessen in de r.-k. parochies en SoW-gemeenten enerzijds, en de verwachtingen in de kerken ten aanzien van het aantal betaalde uren kerkmuziek anderzijds, geen verband aangetoond kan worden. Dit betekent dat op grond van andere gegevens een inschatting dient te worden gemaakt van de toekomstige behoefte aan betaalde kerkmusici en - daarvan afgeleid - de behoefte aan opleidingsplaatsen kerkmuziek.

We gaan bij deze inschatting uit van de veronderstelling dat wanneer SoW-gemeenten en r.-k. parochies thans geen vaste overeenkomst hebben met een betaalde, als zodanig opgeleide kerkmusicus, het niet erg waarschijnlijk is dat zij zo'n overeenkomst in de nabije toekomst wel zullen sluiten. Immers, in de meeste r.-k. parochies en SoW-gemeenten wordt geen verbetering verwacht van de financiële situatie - in een aanzienlijk deel zelfs een verslechtering. Daarbij komt dat het aandeel kerkmusici met een vaste overeenkomst nu al niet hoog is, evenmin als het aandeel opgeleide en als zodanig aangestelde kerkmusici. Ten slotte kennen kerkbesturen blijkens de onderzoeksresultaten geen hoge prioriteit toe aan de opleiding en scholing van kerkmusici.

We concentreren ons daarom op die r.-k. parochies en SoW-gemeenten waar ook nu al als kerkmusicus opgeleide musici tegen betaling werkzaam zijn. Deze criteria worden genomen omdat een belangrijk doel van het onderzoek is te peilen hoeveel kerkmusici en opleidingsplaatsen kerkmuziek in de toekomst nodig zijn. Daarbij is het uitgangspunt dat musici met een goede opleiding een aanstelling verwachten in een voor hen passende functie en ook voor hun arbeid betaald willen worden.

De criteria gehanteerd in dit hoofdstuk zijn daarom: SoW-gemeenten en r.-k. parochies waar minimaal één kerkmusicus actief is die:

1. een vaste vergoeding krijgt voor zijn/haar arbeid;
2. een opleiding kerkmuziek heeft gevolgd;
3. is aangesteld in één van de eerste drie functieniveaus.

In totaal voldoen 109 kerkmusici (20%) aan bovengenoemde criteria: 57 in r.-k. parochies en 52 in SoW-gemeenten. Deze kerkmusici zijn actief in 31 r.-k. parochies en 34 SoW-gemeenten. Deze 65 parochies en gemeenten vertegenwoordigen 35% van de onderzoekspopulatie, gelijk verdeeld over de parochies en gemeenten. Deze 109 kerkmusici noemen we in het vervolg *A-kerkmusici*, de overige 445 (249 r.-k., 196 SoW) noemen we *B-kerkmusici*⁶.

Er is gekeken of het zinvol is de laatste groep nog nader uit te splitsen in een groep die een opleiding kerkmuziek heeft gevolgd en is aangesteld in één van de drie eerste functieniveaus,

⁶ De benaming A- of B-kerkmusici is een puur beschrijvende, geen kwalitatieve aanduiding.

maar die geen vaste vergoeding ontvangt voor zijn/haar arbeid en een groep ‘overige kerkmusici’. Dit zou resulteren in twee groepen van 14 resp. 431 kerkmusici. Het aantal van 14 is te klein om mee verder te werken.

Voorts is nagegaan of het zinvol is een subgroep van 111 kerkmusici van wie het aanstellings- dan wel opleidingsniveau bij de respondenten onbekend is te ontwikkelen en één van de 334 overige kerkmusici. Nadere analyses leerden echter dat deze 111 kerkmusici op veel terreinen, zoals leeftijd, aantal taken dat men verricht, aantal uren dat men werkt, nagenoeg gelijk zijn aan de 334 overige kerkmusici. Het is daarom niet zinvol de kerkmusici in te delen in drie groepen. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt gekeken of er verschillen zijn tussen de A- en de B-kerkmusici.⁷

4.2 Beschrijving A-kerkmusici en B-kerkmusici

De eerste vraag is of A-kerkmusici zich onderscheiden van B-kerkmusici in termen van leeftijd en het aantal uren dat de beide groepen kerkmusici actief zijn in de r.-k. parochies en SoW-gemeenten.

Tabel 24 - A- en B-kerkmusici naar leeftijdsgroep (in %) en gemiddelde leeftijd

leeftijd	A-kerkmusici			B-kerkmusici			totaal
	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	
N =	57	52	109	249	196	445	554
tot 30 jaar	9	11	10	12	6	9	9
van 30 tot 45 jaar	46	21	34	30	32	31	30
van 45 tot 65 jaar	33	52	42	37	50	43	43
65 jaar of ouder	12	14	13	20	11	16	15
geen opgave	-	2	1	1	1	1	1
gemiddelde leeftijd	46	50	48	49	49	49	50

De gemiddelde leeftijd van de kerkmusici ligt rond de vijftig jaar. De leeftijden van A- en B-kerkmusici ontlopen elkaar weinig tot niets.

Van de A-kerkmusici is 79% man en 21% vrouw, terwijl bij de B-kerkmusici 68% man is en 32% vrouw.

In tabel 25 wordt een overzicht gegeven van de taken die A- en B-kerkmusici in de kerken vervullen.

Uit de tabel blijkt dat driekwart van de A-kerkmusici werkzaam is als organist/pianist; bij de r.-k. parochies is dat ruim de helft, bij de SoW-gemeenten 90%. Ruim de helft van de A-kerkmusici is actief als dirigent, hoewel veel vaker in de r.-k. parochies (81%) dan in de SoW gemeenten (29%).

⁷ Er moet rekening worden gehouden met het feit dat door deze opsplitsing bij een aantal analyses de aantallen erg klein worden.

Tabel 25 - Taken die de A- en B-kerkmusici verrichten (in %, meer taken mogelijk)

taak	A-kerkmusici			B-kerkmusici			totaal
	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	
N =	57	52	109	249	196	445	554
organist/pianist	58	90	73	48	81	63	65
(koor-)dirigent	81	29	56	56	15	38	41
voorzanger/cantor	3	31	16	11	7	9	11
anders	-	2	1	4	4	4	3
gemiddeld aantal taken	1,5	1,4	1,5	1,2	1,1	1,1	1,3

De A-kerkmusici verrichten gemiddeld meer taken (1,5) per kerk dan de B-kerkmusici (1,1). De A-kerkmusici zijn dan ook gemiddeld meer uren actief in de kerk dan de B-kerkmusici. In samenhang daarmee zien we dat r.-k. parochies en SoW- gemeenten die minstens één A-kerkmusicus aangesteld hebben, in totaal gemiddeld minder musici (drie) hebben dan parochies en gemeenten die geen enkele A-kerkmusicus aangesteld hebben (gemiddeld vier). Tabel 26 geeft een overzicht van gemiddeld aantal uren dat individuele A- en B-kerkmusici in SoW-gemeenten of r.-k. parochies actief zijn.

Tabel 26 - Gemiddeld aantal uren dat A- en B-kerkmusici in een gemeente/parochie werkzaam zijn

	A-kerkmusici			B-kerkmusici			totaal
	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	
totaal aantal kerkmusici	57	52	109	249	196	445	554
gemiddeld aantal werkzame uren per kerkmusicus per kerk	15	11	13	11	7	9	10

Hoewel de A-kerkmusici zijn gedefinieerd op basis van hun opleiding in de kerkmuziek en hun aanstellingsniveau, variëren opleiding en functie wel, zoals is af te lezen uit tabel 27.

Uit tabel 27 blijkt dat de helft van de A-kerkmusici een diploma op het hoogste niveau heeft behaald, maar dat minder dan de helft van hen in de hoogste functie is aangesteld. Deze discrepantie wordt voor een groot deel veroorzaakt door de SoW-gemeenten, die weliswaar relatief meer hoog opgeleide kerkmusici hebben, maar hen niet allen in de hoogste functie hebben aangesteld.

Tabel 27 -Aanstellings- en opleidingsniveau van de A-kerkmusici (in %)

N=	R.-k.	SoW	totaal
Niveau van de aanstelling	57	52	109
functie 1 (vereist: diploma Kerkmuziek, orgel/koördirectie, of Uitvoerend Musicus, orgel/koördirectie plus Praktijkdiploma Kerkmuziek)	53	39	46
functie 2 (vereist: Praktijkdiploma Kerkmuziek)	26	21	24
functie 3 (vereist: diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek / bevoegdheidsverklaring van de Commissie bevoegdheidsverklaringen)	21	40	30
totaal	100	100	100
Niveau van de opleiding			
- diploma Kerkmuziek, ofwel Uitvoerend Musicus orgel/koördirectie plus praktijkdiploma Kerkmuziek	46	54	51
- Docerend Musicus orgel/koördirectie plus praktijkdiploma Kerkmuziek	19	23	21
- praktijkdiploma Kerkmuziek van het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek	8	12	10
- diploma Kerkmuziek van de Commissie voor de Kerkmuziek (SoW)/ bevoegdheidsverklaring van de Commissie bevoegdheidsverklaringen	27	11	18
totaal	100	100	100

Zo is in de r.-k. parochies 77% van de A-kerkmusici met een diploma Uitvoerend Musicus in functie 1 aangesteld, terwijl dat bij de SoW gemeenten 71% is. A-kerkmusici met een diploma Docerend Musicus zijn in de r.-k. parochies voor 46% aangesteld in functie 1 en voor 54% in functie 2, terwijl dat in de SoW gemeenten resp. 30% en 50% is. De precieze gegevens hierover zijn te vinden in de bijlage (tabel 27a).

De beschrijving van de A-kerkmusici kan als volgt worden samengevat:

- 20% van de kerkmusici is volgens de hier gehanteerde definitie te beschouwen als A-kerkmusicus;
- 35% van de SoW-gemeenten en r.-k. parochies heeft minstens één A-kerkmusicus aangesteld;
- de gemiddeld leeftijd van de A-kerkmusici is circa 48 jaar;
- van de A-kerkmusici is 79% man, 21% is vrouw.
- het aanstellingsniveau van de A-kerkmusici komt redelijk overeen met het opleidingsniveau, hoewel in mindere mate bij de SoW-gemeenten dan bij de r.-k. parochies;
- A-kerkmusici zijn per kerk (gemeente, parochie) waar zij werken gemiddeld 13 uur werkzaam (15 uur in r.-k. parochies, 11 uur in de SoW-gemeenten);
- driekwart van de A-kerkmusici fungeert als organist/pianist, ruim de helft als (koor-)dirigent;
- gemiddeld hebben A-kerkmusici 1,5 taken per kerk.

4.3 Werkomgeving van A-kerkmusici

In deze paragraaf wordt gekeken of er verschillen in kenmerken zijn tussen r.-k. parochies en SoW-gemeenten met en zonder A-kerkmusici.

In tabel 28 wordt bekeken of er een samenhang is tussen het aantal diensten, kerkgangers of kerkleden dat de parochie of gemeente heeft, en het feit of men al dan niet minstens één A-kerkmusicus heeft.

Tabel 28 - *Parochies en gemeenten met en zonder A-kerkmusici naar aantal diensten, aantal kerkgangers en aantal kerkleden (in%)*

	met A-kerkmusicus/-ci			zonder A-kerkmusicus/-ci			totaal
	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	
N=	31	34	65	57	62	119	184
aantal diensten per weekend							
1	10	71	41	14	67	42	42
2	90	29	59	86	33	58	58
totaal	100	100	100	100	100	100	100
aantal kerkgangers per weekend							
<125	7	46	27	26	47	37	33
125-250	30	33	32	43	33	38	36
>250	70	21	41	31	20	25	31
totaal	100	100	100	100	100	100	100
aantal kerkleden							
<750	-	39	19	11	68	41	33
750-2.000	29	42	36	46	25	35	35
>2.000	71	19	45	43	7	24	32
totaal	100	100	100	100	100	100	100

Uit tabel 28 blijkt dat het aantal diensten geen invloed heeft op het al dan niet aangesteld hebben van A-kerkmusici door SoW-gemeenten of r.-k. parochies. Dit blijkt wel het geval bij het aantal kerkgangers alsmede bij het aantal kerkleden: hoe minder kerkgangers per weekend en hoe minder leden een gemeente of parochie telt, hoe minder vaak men een A-kerkmusicus heeft aangesteld. Dit percentage stijgt met de stijging van het aantal kerkgangers en het aantal kerkleden. Uitzondering hierop zijn SoW-gemeenten met meer dan 2.000 leden, maar hiervan zijn er slechts tien in de onderzoeksgroep. Ook zien we dat geen van de zes r.-k. parochies in de onderzoeksgroep met minder dan 750 parochianen een A-kerkmusicus heeft aangesteld. In beide gevallen zijn de betreffende aantallen te klein om er conclusies aan te verbinden.

In een nadere analyse werd gekeken naar een eventueel verband tussen financieel-organisatorische kenmerken van r.-k. parochies en SoW-gemeenten met het al dan niet aangesteld hebben van A-kerkmusici. Een dergelijk verband werd niet gevonden: noch een eventuele wijziging in aantal betaalde uren kerkmuziek in het verleden en de

verwachting hieromtrent in de toekomst, noch de financiële situatie van de gemeente/parochie in het verleden en de verwachting hierover in de toekomst, noch de samenwerkingssituatie in verleden en toekomst blijkt een samenhang te vertonen met het feit of een gemeente of parochie een A-kerkmusicus heeft aangesteld.

Eerder concludeerden we al dat het erop lijkt dat de financiële situatie van kerken weinig verband houdt met het al dan niet betalen van kerkmusici. Daarvoor zijn verschillende verklaringen denkbaar:

- het aantal uren betaalde kerkmuziek is al zo minimaal, dat hierop niet meer bezuinigd kan worden;
- het budget voor kerkmuziek maakt zo'n klein deel van het totale budget uit dat een bezuiniging hierop weinig soelaas biedt voor eventueel penibele financiën;
- parochies en gemeenten hechten zo sterk aan goede kerkmuziek, dat ze er, hoe slecht het ook gaat, niet op willen bezuinigen.

In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op het belang dat r.-k. parochies en SoW-gemeenten hechten aan kerkmuziek en kerkmusici, om te zien of hier samenhang kan worden aangetoond met het al dan niet in dienst hebben van A-kerkmusici.

4.4 Belang van functies en aspecten van kerkmuziek en -musici

Aan de r.-k. parochies en SoW-gemeenten werd de vraag voorgelegd voor welke functies zij de kerkmuziek van belang vinden; hen zijn hieromtrent drie functies voorgelegd waarvan ze konden aangeven in welke mate zij deze belangrijk vinden. Ook is hen een vraag voorgelegd met een aantal aspecten die ze van belang vinden bij kerkmusici.

Op basis van deze twee vragen, waarbij een tiental aspecten van kerkmuziek en kerkmusici aan de orde zijn, wordt bepaald in hoeverre de parochies en gemeenten, die minimaal één A-kerkmusicus in dienst hebben, bepaalde aspecten van kerkmuziek en kerkmusici van belang vinden en of daarin een verschil is met parochies met uitsluitend B-kerkmusici. Tabel 29 geeft een overzicht (ter vergelijking: de gegevens van alle parochies en gemeenten tezamen zijn te vinden in de tabellen 16 en 17 in hoofdstuk 3, waar een uitsplitsing werd gemaakt naar r.-k. parochies en SoW-gemeenten)

Uit tabel 29 blijkt dat het verschil in belang dat wordt gehecht aan de functie die de kerkmuziek tijdens de diensten kan vervullen tussen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten met en zonder minimaal één A-kerkmusicus met betrekking tot alle drie de functies significant is. De gemeenten en parochies met een A-kerkmusicus hechten een groter belang aan alle drie aspecten dan de parochies en gemeenten zonder A-kerkmusicus.

Met betrekking tot de aspecten die men van belang vindt bij het aanstellen van een kerkmusicus is dit minder duidelijk. Opvallend is het gelijke belang dat beide soorten r.-k. parochies en SoW-gemeenten hechten aan de onkosten die de kerkmusicus met zich meebrengt. Ook in de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt zijn de verschillen niet groot. Zoals hiervoor al is opgemerkt lijkt het erop dat de

totale kosten, die de kerkmuziek met zich meebrengen, wel belangrijk worden gevonden, maar dat dit geen verschil maakt in de beslissing wel of geen A-kerkmusici aan te stellen.

Tabel 29 - *Belang dat kerken hechten aan aspecten van kerkmuziek en van kerkmusici (in%, N=184)**

	met A-kerk- musicus/-ci (N=65)			zonder A-kerk- musici (N=119)		
Belang van de functies die de kerkmuziek tijdens de diensten kan vervullen						
	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	N=	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	N=
- liturgische muziek die aanwezige kerkgan- gers door samenzang betreft bij de dienst	97	3	64	88	12	114
- aansprekende liturgische muziek die aansluit bij de orde van de dienst	98	2	64	90	10	115
- een fraaie, muzikaal verantwoorde uit- voering van liturgische muziek	86	14	63	66	34	113
Aspecten die men van belang vindt bij het aanstellen van een kerkmusicus						
	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	N=	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	N=
- de liturgische opvattingen van de musicus	95	5	63	84	16	109
- de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt	81	19	57	76	24	106
- de geloofsopvattingen van de musicus	75	25	61	65	35	109
- of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten	81	19	58	65	35	109
- de hoeveelheid onkosten (zoals reiskosten) die de musicus met zich meebrengt	67	33	57	67	33	107
- of de musicus bepaalde cursussen op ama- teurniveau heeft gevolgd	67	33	54	62	38	108
- of de musicus een professionele (conser- vatorium-) opleiding heeft voltooid	59	41	61	22	78	108

* Het aantal gemeenten en parochies is in principe zoals in de kop van de tabel vermeld. Voor de overzichtelijkheid zijn echter de parochies en gemeenten die op een bepaald item niets hebben ingevuld niet meegenomen. De percentering gebeurt steeds op het aantal gemeenten en parochies die bij een bepaald item het belang hebben aangegeven. Hierdoor varieert het aantal parochies enigszins per item.

Tussen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten met en zonder A-kerkmusici is het verschil ook niet groot in het belang dat men hecht aan het feit of de musicus bepaalde cursussen op amateurniveau heeft gevolgd. Daarentegen is er wel een verschil tussen beide soorten gemeenten en parochies met betrekking tot het belang dat men hecht aan het feit of de musicus een professionele opleiding heeft voltooid en of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten. De r.-k. parochies en SoW-gemeenten, met minimaal één A-kerkmusicus, hechten hier veel meer belang aan dan de gemeenten en parochies waar geen A-kerkmusici actief zijn. Het verschil is vooral groot bij het belang dat men

hecht aan een professionele opleiding. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat bijna tweederde van de gemeenten en parochies met A-kerkmusici zo'n opleiding heel of vrij belangrijk vindt, terwijl dit voor het aspect 'kosten' ruim 80% is. De opleiding van de kerkmusici lijkt ook bij deze parochies en gemeenten een naar verhouding lagere prioriteit te hebben dan de kosten.

Dit blijkt ook uit de geringe mate waarin de kosten van bij- of nascholing worden vergoed. Uit tabel 18 in hoofdstuk 3 bleek dat 3% van de SoW-gemeenten en r.-k. parochies regelmatig bijdraagt in deze kosten en dat 22% dat een enkele keer doet. Dit is bij elkaar een kwart van de parochies en gemeenten. Nadere analyse wijst uit dat er nagenoeg geen verschil is tussen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten met en zonder A-kerkmusici. Dit terwijl wel ongeveer tweederde van de parochies en gemeenten het van belang vindt dat de musicus cursussen op amateurniveau heeft gevolgd.

Het belang dat wordt gehecht aan kerkmuziek binnen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten kan ook worden afgelezen uit het feit of men in de gemeente of parochie beschikt over een beleidsplan (liturgie en) kerkmuziek. In hoeverre hierin verschil is tussen de parochies en gemeenten met en zonder A-kerkmusici is te lezen in tabel 20.

Tabel 30 -Aanwezigheid van een beleidsplan (liturgie en) kerkmuziek (in %, N=184)

	met A-kerk- musicus/-ci (N=65)	zonder A-kerk- musici (N=119)
ja	14	9
nee	63	76
nee, zijn er mee bezig	20	8
niet beantwoord	3	7
totaal	100	100

Hier is een duidelijk verschil aanwijsbaar: ruim éénderde van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten met A-kerkmusici heeft een beleidsplan (liturgie en) kerkmuziek of is daarmee bezig, terwijl dit bij de overige gemeenten en parochies 17% is. Overigens is hiermee niet gezegd dat de aanwezigheid van een kerkmuziek-beleidsplan mede oorzaak of vooral een gevolg is van het aangesteld hebben van A-kerkmusici.

4.5 Behoeftte aan opleidingsplaatsen kerkmuziek

Uit de inleiding van dit hoofdstuk blijkt dat in de onderzoeksgroep 35% van de r.-k. parochies en 35% van de SoW-gemeenten minstens één A-kerkmusicus aangesteld heeft. Vertalen we dit naar de populatie, dan betreft het circa 600 r.-k. parochies en circa 800 SoW-gemeenten. In zowel de r.-k. parochies als de SoW-gemeenten zijn gemiddeld 1,7 A-kerkmusici actief. Dit betekent dat in de 1400 SoW-gemeenten en r.-k. parochies, met minimaal één A-kerkmusicus, 2400 A-kerkmusici werkzaam zijn.

Het ligt niet voor de hand dat die kerken die nu geen A-kerkmusici hebben aangesteld dat in de toekomst wel zullen doen. Het aantal uren zal waarschijnlijk niet groter worden. Hiervoor zijn de volgende redenen aan te geven:

- De financiële situatie in de veel r.-k. parochies en SoW-gemeenten blijft in de komende jaren stabiel of verslechtert. Ook al heeft een verslechtering volgens de respondenten nog geen invloed op het aantal uren kerkmuziek dat men bereid is te betalen, in de toekomst kan dit wel het geval zijn.
- De kerken met minimaal één A-kerkmusicus hechten wel belang aan opgeleide musici, maar nog meer aan de kosten. Dit ondanks het hierboven vermelde feit dat een slechte financiële situatie niet van invloed lijkt te zijn op het aantal betaalde uren kerkmuziek.
- De gemiddelde leeftijd van de kerkmusici ligt net iets onder de 50 jaar. Van de A-kerkmusici is 13% ouder dan 65 jaar. De kans bestaat dat een deel van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten bij vervanging van een A-kerkmusicus kiest voor een B-kerkmusicus.

Meer dan de helft van de thans werkzame A-kerkmusici is tussen de 45 en 65 jaar en zal gemiddeld over tien jaar de pensioengerechtigde leeftijd bereiken (ruim 40%), of is thans reeds gepensioneerd (ruim 10%). Dit betekent dat, om het huidige aantal van 2400 A-kerkmusici op peil te houden, er binnen 20 jaar 1200 A-kerkmusici moeten worden vervangen, dat is gemiddeld ongeveer 60 per jaar.

Basis van deze schatting is het feit dat het aantal van 60 op te leiden kerkmusici per jaar is gebaseerd op het huidige aantal kerkmusici dat wordt betaald, een opleiding kerkmuziek heeft gevolgd en is aangesteld in één van de eerste drie functieniveaus. Met de als kerkmusicus opgeleide musici die op een andere manier binnen de kerken actief zijn is bij de berekening van het benodigde aantal opleidingsplaatsen geen rekening gehouden.

Uitgaande van de gegevens in tabel 27 zullen van deze 60 per jaar op te leiden kerkmusici 50 (83%) hun opleiding volgen aan een hbo-instelling, terwijl 10 (17%) door de kerken zullen worden opgeleid.

4.6 Samenvatting

Teneinde een schatting te kunnen maken van de behoefte aan het aantal opleidingsplaatsen kerkmuziek is binnen de onderzoeksgroep een indeling gemaakt in kerkmusici die een vergoeding krijgen voor hun arbeid, een opleiding kerkmuziek hebben gevolgd en zijn aangesteld in één van de eerste drie functieniveaus (A-kerkmusici) en de rest (B-kerkmusici). In de onderzoeksgroep zijn 109 A-kerkmusici (20%), actief in 65 r.-k. parochies of SoW-gemeenten (35%) en 445 B-kerkmusici, actief in 119 gemeenten en parochies.

De leeftijden van de A- en B-kerkmusici ontlopen elkaar niet veel: deze ligt rond de 50 jaar. A-kerkmusici verrichten gemiddeld 1,5 taak en zijn gemiddeld 13 uur per maand actief in de SoW-gemeente of r.-k. parochie; B-kerkmusici verrichten gemiddeld 1,3 taak en zijn gemiddeld 10 uur actief binnen de kerk.

Het feit of men een A-kerkmusicus heeft aangesteld, hangt samen met het aantal kerkleden en het aantal kerkgangers per dienst: met de stijging van het aantal leden en het aantal kerkgangers stijgt het percentage A-kerkmusici. De financiële positie van een r.-

k. parochie of een SoW-gemeente is niet bepalend voor de aanstelling van een A-kerkmusicus, evenmin als het aangaan van een samenwerkingsverband met een SoW-gemeente of r.-k. parochie.

De SoW-gemeenten en r.-k. parochies met minstens één A-kerkmusicus hechten groter belang aan liturgische aspecten van de kerkmuziek en aan de liturgische opvattingen van de kerkmusicus dan de r.-k. parochies en SoW-gemeenten zonder A-kerkmusicus. De eerste groep kerken hecht ook een veel groter belang aan de ervaring en de opleiding van de kerkmusicus.

De r.-k. parochies en SoW-gemeenten met en zonder A-kerkmusici vinden de kosten die een kerkmusicus met zich meebrengt ongeveer even belangrijk.

Gebaseerd op het feit dat in de onderzoeksgroep in 35% van de SoW-gemeenten en r.-k. parochies A-kerkmusici zijn aangesteld is een berekening gemaakt van het aantal A-kerkmusici die in de R.-k. Kerk en de SoW-gemeenten in Nederland actief zijn. Dat zijn naar schatting 2400 A-kerkmusici. Gezien de gemiddelde leeftijd van rond de 50 jaar van deze A-kerkmusici is er in de komende 20 jaar een vervanging nodig van ongeveer de helft van deze kerkmusici, hetgeen neerkomt op 60 per jaar. Van deze 60 kerkmusici zullen er waarschijnlijk ongeveer 50 per jaar een opleiding kerkmuziek aan een instelling voor hbo volgen, terwijl er ongeveer 10 door de kerken zullen worden opgeleid.

Een belangrijke vraag is, in hoeverre professionele kerkmusici zelf de huidige arbeidssituatie in kerken ervaren. Een bevinding van het onderhavige onderzoek is dat kerkbesturen zich in het algemeen positief uitlaten over het functioneren van hun “eerste” kerkmusici en de relatie tussen deze musicus en diverse geledingen in de kerkelijke gemeenschap veelal als goed betitelen. Het zou interessant zijn deze bevinding te leggen naast de geconstateerde prioritering door kerkbesturen ten aanzien van kerkmuziek en kerkmusici: hoe zij opleiding, ervaring, taakstelling, kosten en andere mogelijke aspecten waarderen ten opzichte van elkaar. Het is heel wel mogelijk dat kerkmusici zelf op punten een andere inschatting of afweging maken: hoe zien zij hun arbeidssituatie, rechtspositie, en toekomstig functioneren in de kerkelijke organisatie? Een onderzoek op individueel niveau onder professionele kerkmusici zou de benadering van de thematiek kunnen verbreden om zo een veelzijdiger beeld van de kerkmuziek nu en in de nabije toekomst te kunnen geven.

5 Samenvatting

Doel van dit onderzoek is een schatting te maken van het aantal benodigde opleidingsplaatsen kerkmuziek, hetzij aan een hbo-instelling, hetzij door de kerken zelf verzorgd. Teneinde tot een goede prognose te kunnen komen is een beschrijving van de huidige situatie noodzakelijk. In deze beschrijving is tevens aandacht geschonken aan de plaats van de kerkmuziek binnen de kerken, aan het profiel van de kerkmusici en aan de wijze van aanstelling en honorering.

Om de situatie van de kerkmusici te beschrijven en een prognose voor de toekomst te maken is uit de populatie r.-k. parochies en SoW-gemeenten een steekproef getrokken van ongeveer 10% (9,6%). Aan deze steekproef is een vragenlijst toegestuurd. De respons was ongeveer 50%, zodat de onderzoeksgroep circa 5% van de populatie is. Preciezer kan gesteld worden dat met een respons van 88 r.-k. parochies en 96 SoW-gemeenten, circa 5,3% van de parochie-populatie en 4,4% van de populatie van de SoW-gemeenten is vertegenwoordigd. We gaan ervan uit dat deze responderende kerken de populatie representeren.

De vragenlijst bestond uit twee delen: een deel gericht op de individuele kerkmusici en een deel gericht op de organisatie van de kerkmuziek binnen de kerken.

Situatie van kerkmusici in gemeenten en parochies

In de 88 r.-k. parochies zijn 306 kerkmusici actief, in de 96 SoW-gemeenten 248; in totaal zijn binnen de 184 kerken 554 kerkmusici actief. Ongeveer tweederde van de kerkmusici is man; de gemiddelde leeftijd ligt rond de 50 jaar.

Het aantal kerkmusici, dat actief is binnen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten, is afhankelijk van het aantal diensten per weekend, het aantal kerkgangers en het aantal kerkleden: hoe groter deze aantallen, hoe meer kerkmusici actief zijn. Hetzelfde geldt voor het aantal uren, dat kerkmusici binnen kerken actief zijn, hoewel hierbij het aantal diensten het meest bepalend is.

Binnen de r.-k. parochies heeft meer dan de helft van de kerkmusici een taak als dirigent of organist, binnen de SoW-gemeenten is het grootste deel actief als organist. De kerkmusici verrichten gemiddeld 1,2 taak.

Een kwart van de kerkmusici heeft een overeenkomst gesloten met de SoW-gemeente of r.-k. parochie voor een vast aantal uren per maand; voor tweederde is dat niet het geval, maar kan wel een schatting worden gemaakt van het aantal uren dat men gemiddeld actief is. De rest van de kerkmusici is incidenteel actief binnen de kerken. Bij ruim een-derde van de kerkmusici zijn er wel afspraken tussen de kerkmusicus en de r.-k. parochie of SoW-gemeente schriftelijk vastgelegd. Het gemiddeld aantal uren dat kerkmusici met of zonder een overeenkomst actief zijn binnen de parochie of gemeente ontloopt elkaar bijna niet: resp. 11 en 10 uren. In het totaal aantal uren dat binnen de kerken kerkmusici met of zonder schriftelijk vastgelegde afspraken actief zijn is wel een verschil te zien: 19 resp. 26 uren. Ruim tweederde van de kerkmusici ontvangt een vaste vergoeding voor verrichte

arbeid, terwijl in een-vijfde van de gevallen hierover door de SoW-gemeenten of r.-k. parochies belastingen en premies worden ingehouden. Minder dan de helft van de kerkmusici ontvangt een vergoeding voor de gemaakte kosten.

Van de kerkmusici heeft bijna een-vijfde een opleiding op hbo-niveau, terwijl ongeveer 5% door de kerken is opgeleid. Van bijna een-derde van de kerkmusici is de opleiding bij de respondenten onbekend. Ongeveer een-derde van de kerkmusici is in één van de drie functieniveaus in- geschaald, terwijl ongeveer een kwart een kerkmuzikale opleiding heeft gevolgd. De r.-k. kerken hebben een apart functieniveau voor amateurs, waar ruim de helft van de kerkmusici is in- geschaald, terwijl de SoW-gemeenten deze schaal niet kennen. Van de kerkmusici in deze gemeenten is het niveau van inschaling dan ook voor tweederde niet bekend.

De kerkmusici, ingeschaald in de drie functieniveaus, worden voor bijna 90% voor hun arbeid betaald, terwijl dat bij de kerkmusici, waarvan het aanstellingsniveau niet bekend is, slechts voor ongeveer de helft het geval is. De meeste uren kerkmuziek worden echter gemaakt door de kerkmusici ingeschaald op amateurniveau of door kerkmusici waarvan het aanstellingsniveau niet is opgegeven.

Organisatie van de kerkmuziek in gemeenten en parochies

Tot de belangrijkste taken van de kerkmusici behoort het uitvoeren van muziek en het muzikaal (bege-)leiden van de diensten. In driekwart van de kerken fungeert een kerkmusicus als gesprekspartner van de predikant/pastor of anderen binnen de parochie of gemeente. Meer (beleids-) adviserende en creatieve taken horen bij minder dan de helft van de SoW-gemeenten of r.-k. parochies tot het takenpakket van de kerkmusici.

Binnen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten wordt als belangrijkste functie van de kerkmuziek gezien het feit dat de liturgische muziek de aanwezige kerkgangers door samenzang betreft bij de dienst.

De liturgische opvattingen van de musicus vindt men het belangrijkste aspect bij de aanstelling van een kerkmusicus. Verder vindt men de kosten belangrijk en het feit of de musicus ervaring heeft met soortgelijke activiteiten. Het feit of de aan te stellen kerkmusicus een professionele opleiding heeft gevolgd is van veel minder belang.

Over de afgelopen vijf jaar heeft driekwart van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten voor eenzelfde aantal uren betaalde kerkmusici in dienst, in 4% van de kerken betaalde men minder uren kerkmusici, terwijl bij ruim een-kwart van de kerken in die periode de financiële situatie was verslechterd. Voor ruim 10% van de kerken is over de afgelopen vijf jaar de financiële situatie verbeterd, terwijl ruim 5% voor meer uren kerkmuziek heeft betaald. Er is geen verband tussen de verbetering dan wel verslechtering van de financiële situatie en het uitbreiden of inkrimpen van het aantal betaalde uren kerkmuziek. Dit geldt zowel voor de situatie in het verleden als voor de verwachtingen voor de toekomst. Hetzelfde geldt voor het aangaan van een samenwerkingsverband met een andere parochie of gemeente in het verleden of de verwachting hierover in de toekomst: ook in dit geval is er geen verband tussen het meer of minder uren betalen van kerkmuziek in het verleden of de toekomst.

Er bestaat binnen de r.-k. parochies en SoW-gemeenten niet veel behoefte aan een regionaal specialist die nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de kerkmuziek doorgeeft aan de plaatselijke kerk, cursussen verzorgt voor de amateur-kerkmusici, het kerkbestuur ter zijde staat bij kerkmuzikale beleidsbeslissingen of voor de begeleiding van de plaatselijk werkzame kerkmusici.

De vraag naar kerkmusici

Op grond van de financiële en samenwerkingsontwikkelingen binnen de kerken is geen prognose te maken voor het benodigde aantal opleidingsplaatsen kerkmuziek voor de toekomst. Er bleek geen verband te bestaan tussen deze ontwikkelingen en een uitbreiding dan wel inkrimping van het aantal betaalde kerkmusici.

Om tot een inschatting van het aantal benodigde kerkmusici voor de komende 20 jaar te komen is de groep kerkmusici ingedeeld in twee groepen: A- en B-kerkmusici. De r.-k. parochies en SoW-gemeenten worden ingedeeld in gemeenten en parochies met minstens één A-kerkmusicus en parochies en gemeenten zonder A-kerkmusicus. A-kerkmusici krijgen een vaste vergoeding voor de verrichte arbeid, hebben een opleiding kerkmuziek gevolgd en zijn aangesteld in één van de drie hoogste functieniveaus. De overigen worden B-kerkmusici genoemd. Er zijn in de onderzoeksgroep 109 A-kerkmusici (20%), actief in 65 r.-k. parochies en SoW-gemeenten (35%), en 445 B-kerkmusici, actief in 119 r.-k. parochies en SoW-gemeenten.

De A-kerkmusici verrichten meer taken en zijn meer uren actief binnen de kerken dan de B-kerkmusici. Hoe meer kerkgangers en hoe meer leden een r.-k. parochie of SoW-gemeente heeft, hoe vaker men een A-kerkmusicus heeft aangesteld. Er is geen verband met de financieel-organisatorische ontwikkelingen binnen de gemeenten en parochies en het feit of er een A- of een B-kerkmusicus actief is.

Het belang dat men, bij de aanstelling van een kerkmusicus, hecht aan de kosten is bij SoW-gemeenten en r.-k. parochies met en zonder A-musicus ongeveer even groot. Wel hechten r.-k. parochies en SoW-gemeenten met een A-kerkmusicus meer belang aan het feit dat de musicus een professionele opleiding heeft voltooid dan gemeenten en parochies zonder A-kerkmusicus.

Om tot een inschatting te komen van het aantal benodigde opleidingsplaatsen kerkmuziek, worden de onderzoeksresultaten vertaald naar de hele populatie. Van de r.-k. parochies en SoW-gemeenten heeft 35% een A-kerkmusicus aangesteld. Vertaald naar de hele populatie van SoW-gemeenten en r.-k. parochies zijn dat ongeveer 1400 kerken. In de r.-k. parochies en SoW-gemeenten zijn gemiddeld 1,7 A-kerkmusici werkzaam. Totaal zijn dat in alle r.-k. parochies en SoW-gemeenten ongeveer 2400 A-kerkmusici.

De gemiddelde leeftijd van de A-kerkmusici ligt rond de 50 jaar. Volgens de verwachting zal de komende 20 jaar ongeveer de helft van de A-kerkmusici moeten worden vervangen. Dit betekent dat er per jaar ongeveer 60 nieuwe kerkmusici opgeleid moeten worden: 50 door instellingen voor hbo en 10 door de kerken.

Literatuur

Beleidsnota kerkmusicus (1988). Secretariaat R.K. Kerkgenootschap in Nederland, Utrecht.

Commissie HBO-Kerkmuziek (1996-1998). 4 dln. Commissie voor de Kerkmuziek, Utrecht.

1. *Op zoek naar een nieuw profiel van de kerkmuziek* (1996).
2. *Bouwstenen voor profielen van de kerkmuziek* (1997).
3. *Panorama van het werkveld* (1998).
4. *Opleiding Kerkmuziek in de tweede fase van het muziekvakonderwijs*.

Profiel van een kerkmusicus in de Nederlandse R.K. Kerkprovincie rond het begin van het derde millennium na Christus (concept) (1999). Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging, Utrecht.

Regeling Kerkmusici SOW (concept). *Regeling Kerkmuziek SOW* (concept) (1999). Commissie regeling kerkmuziek, Utrecht.

Sanders, J.M. (1996). *Kerkmusici in het Bisdom Rotterdam; beknopt verslag van onderzoeksresultaten*. KASKI, Den Haag.

Bijlagen

- Tabel 14a: kwaliteit van het contact tussen kerkmusicus en diverse geledingen binnen de gemeente resp. parochie naar de indruk van de respondenten
- Tabel 15a: werkzaamheden die door de kerkmusici binnen de gemeenten en parochies worden uitgevoerd
- Tabel 17a: aspecten die men van belang vindt bij het aanstellen van een kerkmusicus
- Tabel 27a: A-kerkmusici naar opleidings- en aanstellingsniveau

Tabel 14a - Kwaliteit van het contact tussen kerkmusicus en diverse geledingen binnen de gemeente resp. parochie naar de indruk van de respondenten (kerkbestuurders / scriba's) (in %, N=184)

contact tussen kerkmusici en	goed	redelijk	slecht	nvt	niet ingevuld	totaal
de predikant/pastor	73	16	1	3	7	100
de liturgiecommissie/werkgroep liturgie	45	11	2	31	11	100
kerkenraad/parochiebestuur	63	21	1	9	6	100
het koor of de koren	68	8	1	14	9	100
de orgelcommissie	21	2	-	60	17	100
andere werkgroepen	25	10	2	47	16	100

Kwaliteit van het contact tussen kerkmusicus en diverse geledingen binnen de r.-k. parochies naar de indruk van de kerkbestuurders (in %, N=88)

de pastor	72	16	-	2	10	100
de liturgiecommissie/werkgroep liturgie	48	12	4	24	12	100
parochiebestuur	64	21	1	5	9	100
het koor of de koren	79	9	1	2	9	100
de orgelcommissie	17	1	-	65	17	100
andere werkgroepen	26	10	1	45	18	100

Kwaliteit van het contact tussen kerkmusicus en diverse geledingen binnen de SoW gemeenten naar de indruk van de scriba's (in %, N=96)

de predikant	74	17	1	4	4	100
de liturgiecommissie/werkgroep liturgie	41	11	-	37	11	100
kerkenraad	63	20	1	13	3	100
het koor of de koren	59	6	-	26	9	100
de orgelcommissie	24	2	-	57	17	100
andere werkgroepen	24	10	2	49	15	100

Tabel 15a -Werkzaamheden die door kerkmusici binnen de gemeenten en parochies worden uitgevoerd (in %, N=184)

	ja	nee	n.i.	totaal
het muzikaal begeleiden van een rouw-/trouwdienst	93	4	3	100
het begeleiden van de gemeentezang	90	7	3	100
het leiden en begeleiden van koren of instrumentale ensembles	79	14	7	100
gesprekspartner zijn voor de predikant/pastor en/of anderen	75	18	7	100
het leiden van de gemeentezang	53	37	10	100
het adviseren van de kerkenraad/parochiebestuur inzake liturgie en kerkmuziek	42	50	8	100
het schrijven of bewerken van kerkmuzikale composities of muziek voor de eredienst	35	54	11	100
het overdragen van kennis en vaardigheden aan de gemeente/parochie	32	56	12	100
het verzorgen van concerten	32	57	11	100

Werkzaamheden die door kerkmusici binnen de r.-k. parochies worden uitgevoerd (in %, N=88)

het muzikaal begeleiden van een rouw-/trouwdienst	94	3	3	100
het begeleiden van de gemeentezang	84	12	4	100
het leiden en begeleiden van koren of instrumentale ensembles	91	3	6	100
gesprekspartner zijn voor de predikant/pastor en/of anderen	78	19	3	100
het leiden van de gemeentezang	56	36	8	100
het adviseren van de kerkenraad/parochiebestuur inzake liturgie en kerkmuziek	35	56	9	100
het schrijven of bewerken van kerkmuzikale composities of muziek voor de eredienst	41	49	10	100
het overdragen van kennis en vaardigheden aan de gemeente/parochie	34	57	9	100
het verzorgen van concerten	37	51	12	100

Werkzaamheden die door kerkmusici binnen de SoW-gemeenten worden uitgevoerd (in %, N=96)

het muzikaal begeleiden van een rouw-/trouwdienst	93	5	2	100
het begeleiden van de gemeentezang	96	2	2	100
het leiden en begeleiden van koren of instrumentale ensembles	67	24	9	100
gesprekspartner zijn voor de predikant/pastor en/of anderen	72	18	10	100
het leiden van de gemeentezang	51	37	12	100
het adviseren van de kerkenraad/parochiebestuur inzake liturgie en kerkmuziek	48	45	7	100
het schrijven of bewerken van kerkmuzikale composities of muziek voor de eredienst	31	59	11	100
het overdragen van kennis en vaardigheden aan de gemeente/parochie	31	55	14	100
het verzorgen van concerten	27	63	10	100

Tabel 17a -Aspecten die men van belang vindt bij het aanstellen van een kerkmusicus (in %, N = 184)

	heel/vrij belangrijk	enigszins/niet belangrijk	niet ingevuld	totaal
de liturgische opvattingen van de musicus	83	11	6	100
de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt	68	20	12	100
de geloofsopvattingen van de musicus	63	29	8	100
of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten	63	28	9	100
de hoeveelheid onkosten (zoals reiskosten) die de musicus met zich meebrengt	59	30	11	100
of de musicus bepaalde cursussen op ama- teurniveau heeft gevolgd	56	32	12	100
of de musicus een professionele (conser- vatorium-) opleiding heeft voltooid	33	59	8	100
<i>Aspecten die bestuurders van r.-k. parochies van belang vinden bij het aanstellen van een kerkmusicus (in %, N = 88)</i>				
de liturgische opvattingen van de musicus	88	7	5	100
de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt	75	15	10	100
de geloofsopvattingen van de musicus	71	23	6	100
of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten	74	18	8	100
de hoeveelheid onkosten (zoals reiskosten) die de musicus met zich meebrengt	57	34	9	100
of de musicus bepaalde cursussen op ama- teurniveau heeft gevolgd	65	23	12	100
of de musicus een professionele (conser- vatorium-) opleiding heeft voltooid	39	54	7	100
<i>Aspecten die scriba's van SoW-gemeenten van belang vinden bij het aanstellen van een kerkmusicus (in %, N = 96)</i>				
de liturgische opvattingen van de musicus	78	15	7	100
de kosten die de arbeidsovereenkomst van de musicus met zich meebrengt	63	24	13	100
de geloofsopvattingen van de musicus	57	33	10	100
of de musicus eerdere ervaring heeft met soortgelijke activiteiten	53	35	12	100
de hoeveelheid onkosten (zoals reiskosten) die de musicus met zich meebrengt	60	27	13	100
of de musicus bepaalde cursussen op ama- teurniveau heeft gevolgd	48	40	12	100
of de musicus een professionele (conser- vatorium-) opleiding heeft voltooid	26	64	10	100

Tabel 27a - A-kerkmusici naar opleidings- en aanstellingsniveau (in %, N=109)

aanstelling opleiding	functie 1			functie 2			functie 3			totaal
	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	R.-k.	SoW	totaal	
uitvoerend musicus	77	71	74	13	17	15	10	12	11	100
docerend musicus	46	30	39	54	50	52	-	20	9	100
praktijkdiploma kerkmuziek	-	-	-	57	50	54	43	50	46	100
bevoegdheidsverklaring	-	-	-	-	-	-	100	100	100	100